

РІДНА ШКОЛА

ЛЮТИЙ 1986

РІК XXII, Ч.1 (83)

«РІДНА ШКОЛА»

**Видав Шкільна Рада при УККА
і Централія Опікунів**

тричі на рік

Євген В. Федоренко — головний редактор

Річна передплата

\$6.00 (ам. дол.)

Одне число — \$2.50 (вкл. пересилку)

RIDNA SHKOLA

**Published Three Times Annually
by the Educational Council UCCA
and Parent-Teacher Association**

Editor: Eugene W. Fedorenko

Subscription Rates:

One Year — \$6.00

Single Issue — \$2.50

АДРЕСА ШКІЛЬНОЇ РАДИ, РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

**Educational Council UCCA — P. O. Box 391 — Cooper Station, New York, N. Y. 10276-0391
Tel.: (212) 477-1200**

З М І С Т

Надія Світлична — Василь Стус — нова жертва советської тиранії	3
Павло Маляр— Шевченко й Сковорода	4
П.Л. — Мамо, чому ти не навчила мене української мови, щоб я міг розуміти моїх рідних з України	8
Микола Вірний — Смерть нездоланого	9
Леонід Плющ — Молох Гельсінських угод	15
Павло Маляр — Григорій Сковорода — батько духовного самовизначення українського народу	16
На Союзівці відбувся вчительський курс	19
Олександра Мудра — Як Український Народний Союз став батьком «Рідній Школі»	21
Сергій Єфремов — Смерть і похорон Тараса Шевченка	23
Володимир Демчук — Про Юрчика і Богданчика	24
Григорій Сковорода — поезії, байки	27
Пленарне засідання Шкільної Ради	29
О.Скрипченко — Самостійне мислення	30
Іван Олексин — 3 листів до Редакції	30
Додають Львову сто років	31
Відважний і корисний почин	31

**На обкладинці: Василь Стус на засланні в Магаданській
області (Колима), 1978 або 1979 рік**

**Tel.: (718) 445-2836
Typesetting and Printing by META Publishing Co..
P.O. Box 54101, Linden Hill Station, New York 11354**

ВАСИЛЬ СТУС — НОВА ЖЕРТВА СОВЕТСЬКОЇ ТИРАНІЇ

4 вересня 1985 року в горезвісному 36-му концтаборі на Уралі на 47 році життя помер Василь Стус, видатний поет сучасної України. Це трагічний день для української культури, для нашого народу. Трагічний тим більше, що Стус помер не природною смертю, а в наслідок повільного, садистського убивства, розтягнутого на довгі роки витончених і невитончених катувань.

Убивати Стуса почали після того, як він рівно 20 років тому, 4 вересня 1965 року, в переповненому кінотеатрі «Україна» в Києві кинув до публіки заклик: «Хто проти тиранії, встаньте!» — і сам при цьому встав першим. Це була його реакція на перші післясталінські масові арешти серед української інтелігенції. Реакцією влади на цей відважний вчинок було вигнання В.Стуса з аспірантури Інституту літератури АН УРСР і заборона працювати бодай чорноробом на будівництві метро.

Та навіть працюючи понад силу кочегаром, Стус не схиляє гордої голови перед душителями рідної культури. Коли «вітчизна душолюбів і убивць» черговий раз опустила свою традиційну довбню, Василь Стус вийняв з піхв свою зброю — слово поета. У грудні 1970 року над труною вбитої мисткині Алли Горської він читав свій твір «Ярій, душе, ярій, а не ридай». Через рік після цього, 12 січня 1972 року, В.Стуса ув'язнили на 8 років таборів і заслання.

Це були страшні роки для Стуса й для його віршів. Скільки разів його товариші-спів'язні голодували, щоб урятувати вірші Стуса і їх автора! Якби не солідарність в'язнів різних національностей, остаточна розправа над бунтівним поетом могла відбутися на 10 років раніше, в 1975 році, коли він стікав кров'ю в бараці мордовського табору, а адміністрація вичікувала фатальної розв'язки.

Відбувши перший восьмирічний термін, В.Стус побачив інтелектуально спустошений Київ — і не зміг стояти осторонь слабких, але відчайдушних виявів духовного опору. «Коли життя забрано — крихтя не потребую», — каже Василь Стус і включається в інформаційну діяльність Української Гельсінкської групи, Українського Патріотичного Руху. А при цьому, тяжко працюючи на конвеєрі

взуттєвої фабрики, пише і відтворює свій поетичний доробок, що, навіть обкраяний, склав за тих 8 років велику книгу віршів і перекладів «Палімпсести».

За все це 14 травня 1980 року В.Стуса заарештували вдруге. Застосовуючи навіть під час слідства фізичні тортури, його всіляко намагалися зламати морально. Не домігшись нічого, В.Стуса засудили на новий, 15-річний термін — знов за «антирадянську агітацію і пропаганду». Із цього терміну він ледве відбув третину. Смертельним ударом для змученого поета були постійні конфіскації листів, записів, віршів. «Ми втратили всяке право належати собі, не кажучи про те, щоб мати свої книги, зошити, записи... Не знаю, коли прийде загибель на них (владу), але я особисто чуюся смертником». Такі свідчення читаємо в Стусових записках з табору — окрайцях щоденника, що в 1983 році дивом вирвався на волю. Він закінчував їх проханням «не покинути напризволяще маму, Стус Олену Яківну, 1900 р. народження. Її адреса: 340026, Донецьк-26, вул. Чуваська, 19. Потребус мама головно моральної підтримки, виплакуючи очі за сином. Люди добрі, пишіть їй, хай не буде вона самотньою в своєму горі — підтримайте її дух!».

Усі повідомлення про Стуса, особливо в 1984 році, були вкрай тривожні. Родині ж не дали за 5 років жодного побачення з ним, навіть коли дружина Валентина Попелюх і сестра Марія Стус приїздили до табору за 2 тис. кілометрів. Минулої осені (1984 р.) Стус написав прощальний лист своїм рідним: матері, дружині, синові, сестрі, друзям. А в той самий час офіційний орган Спілки письменників УРСР, російськомовний журнал «Радуга» цинічно запевняв, що «Василь Стус фактично здоровий» і безпардонно називав поета «зрадником, терористом і вбивцею в тозі правозахисника» (ст. Л. Колосова в №6 за 1984 р., стор. 138).

Генеральна лінія, спрямована на фізичне винищення інакодумців, не почалася зі Стуса. Ця лінія за останніх півтора роки позначена смертю за ґратами Олексі Тихого, Валентина Соколова, Юрія Литвина, Валерія Марченка. На цій лінії живцем поховано акад. Андрія Сахарова, осліплено Юрія

ШЕВЧЕНКО Й СКОВОРОДА

*Та й списую Сковороду,
Або «Три царі со дари»
Т. Шевченко*

З Сковородою знайомиться Шевченко рано, навчаючись у школі, в учителя-дяка. Початково це знайомство було емоційне, оперте на чуттєвому сприйманні. Не інакше, бо ж наш поет пішов у навчання восьмилітнім хлоп'ям, 1822 року, рівно в сотий рік з дня народження філософа Сковороди.

Першим Шевченковим учителем був мандрівний дяк в його селі Кирилівці, Губський. Мабуть, він і був тим дяком, укравши в якого п'ятака, Шевченко-школяр робив собі з купленого паперу мережану книжечку та, сховавшись у бур'яні, списував Сковородині поезії.

По двох роках учителем у Кирилівці став «стихарний» дяк Богорський. З ним Шевченко й дійшов вершин мудрости дяківської школи: утік від нього. Складалася не єдино-виняткова в такому випадку колізія — учень переростав учителя. Підлітка вабив більший світ за той, якому він мусів коритись, вабив великий світ, сприйманий з «Саду божественних пісень» Сковороди, бо так яскраво пов'язані з реальним життям, з яким не до порівняння були тексти Псалтиря, на якому досить добре засвоїлась школяреві мудрість читання.

Не забарившись, приходить мудрість розуміння читаного. Сковородині пісні-поезії засівали в молодій душі, яка щойно формувалась, гін до прозріння, до пізнання життя й людей в ньому! Вплив «божественних пісень» на свідомість майбутнього поета в ранньому зв'язку її інтенсивно зростаючих

Шухевича, скалічено Івана Світличного і багатьох інших приречених.

Творчість Василя Стуса, автора 4 талановитих поетичних книг, опублікованих на Заході, — це частка загальнолюдської культури.

Убивство Стуса та його спів'язнів — це не внутрішня справа Радянського Союзу. Ми просимо вимагати міжнародного суду над убивцями.

Надія Світлична
(Закордонне Представництво Української
Гельсінкської групи)

шукань безперечний. Поетичні твори Сковороди (писані в різні роки й з різних приводів та об'єднані потім у збірку під спільним заголовком, укладеним автором), списувані в рукописних копіях тогочасною українською книжною мовою, були чи не найпопулярнішим читанням на той час серед письменних людей, вони ширились у народі через усне засвоєння.

Згадує Шевченко в повісті «Княгиня», написаній після заслання, що його перший учитель, поступаючись місцем присланому з Києва справжньому дякові Богорському, склавши в торбу все своє добро, забирає з собою в дорогу, знову в мандри, шукати десь школи — «зошит з синього паперу з сквородинськими псальмами».

Чи не було також і в Шевченка спонукую «списувати Сковороду» шляхетне бажання мати в себе власну копію єдиної на тогочасну Україну збірки так повчальних поезій; і чи не від учителя-дяка могла дістатись йому копія тієї збірки для списування?

Пісні-поезії поета-мислителя спонукали радіти й плакати. Вони хвилювали малого адепта книжної мудрости хоча б уже тому, що були укладені мовою, в порівнянні до церковних книг, приступною й зрозумілою для сприймання, говорили про довкільний близько-діткливий світ. Прогляньмо хоча б такі рядки з 9-ої пісні:

*Голова всяка свої іміст смисл;
Серцю всякому своя любов,
І не однака всім живущим мисль:
Тот овець любить, а тот козлов.
Так і мні вольность одна ссть нравна
І безпечальний, препростий путь.
Се — моя міра в житті главна:
Весь окончится мой циркуль тут.*

Чи не звідси, з джерела такого поетичного конспекту, характерного для цілої збірки «Саду божественних пісень» і для свідомості її автора-філософа, в молодика Шевченка приходить навіяння, з якого утвердиться нерушиме усвідомлення провідної мети в житті — «вольность»! Списуючи Сковороду, Шевченко ще в ранньому віці міг затамувати духовний, ідейний сенс сквородинських образів. орла, що, родившись для неба, не

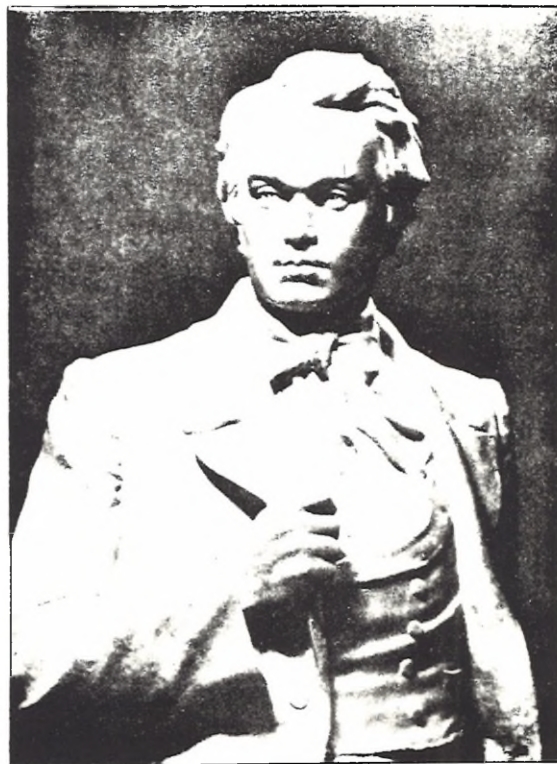
спроможний був літати в яснині, в тісній печері, без світла й простору, образ простої істини, що щастя досягне кожній людині, що гідність людини живе в ній самій, що найвищою вартістю людини є її духовні, а не матеріальні, надбання і що метою самого життя є пізнання добра, пізнання себе як носія скарбів добра...

І чи не відтоді, з часів «списування» — зворушливого читання з співом і сльозами — Сковорода стає Шевченкові його духовним батьком? З його духа печаттю Шевченко, «без свити, без хліба» піде по Україні «шукати людей, щоб добру навчили». Те воістину божественне навіяння сквородинської істини життя, що так драматично переживе з своєю молодістю Шевченко, й повело його по шляху народньо-епічних великих вимірів подвижника національного поета — «раз добром налите серце — вік не прохолоне!».

Драматизм молодечого переживання тих пошуків пізнання життєвої істини виявився назавжди непроминальним. Повертаючись з заслання, осяяний досвідом життя, Шевченко нотував у Щоденнику болючу пригадку, пов'язану з академічною майстернею Брюлова, де почалось перше його віршування: «дивно подумати... я займався тоді складанням українських віршів, що потім впали таким страшним тягарем на мою бідну душу. Перед його (Брюлова — П.М.) чудовими творами я задумувався, я лелівав у своїм серці мого сліпця кобзаря та моїх месників-гайдамаків. В тіні його прекрасно-розкішної майстерні, мов у палючій дикій степу наддніпрянським, переді мною проходили мученицькі тіні наших бідних гетьманів. Переді мною розстилався степ, засіяний могилами.

Переді мною красувалась моя прекрасна, моя бідна Україна, у всій незайманій, замріяній своїй красі... І я задумувався, я не мав сили відвести моїх духовних очей від цієї рідної, чаруючої привабливості. Покликання та й годі».

Безперечно це покликання зародилось у Шевченка на сквородинській філософії життя. Шевченків ліричний герой початково укладається повністю в характері сквородинського хову — в його відношенні до буття; він повністю сформувався і дозрів у ліричних відступах творів «Малого Кобзаря» й «Чигиринського Кобзаря» — творах, написаних до збірки «Три літа». Читайте ліричні

відступи в «Причинній», в посвяті Котляревському, Основ'яненкові, в «Катерині» та інших поезіях, що датовані переважно 1830-39 роками. Відношення ліричного героя до буття в цих відступах складається на сквородинській антитезі добра й зла, добрих і злих людей. Це ще мова поета-юнака, якому не завершився й 25-ий рік життя.

Медитації й почування тих ліричних відступів безперечно походить від Сковороди. Але є не менше підстав вказувати на їх джерело в українській народній філософії та психології, якою була перепоеана душа молодого поета буквально від материнської колиски, у Святій Письмі, засвоєному ще зі школи в учителя-дяка, і, зрештою, в особистій спогляданні життя, сповненого добром і злом. І коли б у ряді поезій раннього періоду Шевченко не мав «Гайдамаків», роздумування його молодечої лірики здавалися б філософією, переспіваною не з власного голосу. Одного вступу до геніальної поеми вистачає, щоб побачити, що вже в молоді роки в Шевченка був розвинений нахил до філософічного сприймання життя: як кардинально переломлюється для поета світ у критерії конкретних історичних подій?

«Все йде, все минає — і краю немає...» — чудовий, чарівний світ вічний, безкрай... А на землі: «Тяжко — важко! Кат панує». Шевченкові «Гайдамаки» — це вже формування ідеології. Людина не є повновартісна лише в проявах шукання істини — за пізнанням істини приходить вища ступінь свідомості — відношення до істини: ідеологія. Як у випадку з учителем-дяком, так і в даному випадку у Шевченка — та сама колізія: учень-поет переростає учителя-філософа. У Сковороди були прояви ідеологічних фомулювань; але далі окремих висловлювань він не йшов: «Дерзай!», «Не бійся, чоловіче, прагнень», — звертався філософ до свого молодого сучасника. — Загострюй свій меч! Не забувай, що наше життя — це безперервна збройна боротьба». В ідеології Сковорода не прийшов до системи в такій мірі, як у своїй філософії.

Філософія Сковорода в основі своїй онтологічна, про буття, в центрі якого він ставить людину. Зрештою, що таке людина? Питання може бути вічним. У філософії також, як і в інших ділянках пізнання людини, в етиці, соціології скажімо, кожна епоха має свої критерії. І за всіх епох, якою не була б відповідь на поставлене питання, вона приводить до того самого значення: людина — це її відношення до пізаної істини. Істину філософи відкривали й заперечували, абсолютизували й знецінювали, але завжди вона лишалась об'єктивною, незалежною від ставлення до неї суб'єкта — особи, громади, суспільства.

При всіх цих аспектах пізнання знаходимо образ людини: вона є тим, яке її відношення до об'єктивної істини, як розуміє вона істину для себе — вільною є вона, людина, чи рабом, є одухотвореною, чи скотиною? Так ставить проблему істини Сковорода й розв'язує її позитивно в своєму вченні про самопізнання, про пізнання людиною самої себе. Філософ закликав пізнати істину, бо це означало пізнати й піднести себе: «Піднеси ж від землі мислі твої і зрозумій людину в собі, від Бога рожденну...». «Узнавши істину, додасться тобі сонця в крові». «Та й чим різниться людина від худоби й звіра, не пізнавши себе?».

Відношення до істини у поета Шевченка досі бачимо узагальнене до поняття вічної правди. У «Гайдамаках» поет починає бачити набагато даліше

Григорій С. Сковорода

себе: зло не фантом, воно ходить по його рідній землі й мститися на його народові. Тепер — злий сили повинна протистояти також тільки сила, вона є сила добра, як у народньому пантеоні небесних сил архистратиг Михаїл чи святий Юрій, що вміє стинати голови зміям...

Замучені руки

Розв'язались, і кров за кров,

І муки за муки!

Якщо досі у Шевченка переважало відношення до дійсності ретроспективне, тепер духовний зір великого поета повертається баченням до сучасної йому України. Духовне обертання збувається через реальне: будучи студентом академії мистецтва в Петербурзі, в 1843 році Шевченко відбуває подорож в Україну, відвідує рідні місця, а в 1845 році, закінчивши академію, повертається назавжди до своєї Батьківщини, багато подорожує з доручення Київської Комісії по вивченню пам'яток старовини. Його поетична творчість досягає найвищого піднесення. Призбирані за останні три роки (до 1845 р.) поезії він списує в окремий зошит, назвавши збірку «Три літа». Поруч із знаменитою ідеологічною трилогією, «Сон», «Кавказ», «Послання» сюди ввійшли найвизначніші Шевченкові твори з історіософічним змістом, які він міг написати.

У шевченкіяні жодні інші зв'язки про формування ідеології й світогляду Шевченка не можуть бути

ближчі до правди, як зв'язки Шевченко — Сковорода. Одначе до обох їх треба віднести незаперечність і того, що поза ідеологією, формованою теоретичними джерелами, існує ідеологія, формована історичною переємністю, життєвим досвідом — «стихийна», або точніше — жива! — природня ідеологія народу. Закорінена в серцях людей, про що так ідентично висловився Шевченко: *«І неситий не виоре на дні моря поля, не скує душі живої...»*. На роки ідейного дозрівання Шевченкового історично це була ідеологія Гайдамаччини, до болю жива в народній пам'яті; ідеологія, зроджена тією ж панівною кріпосницькою дійсністю, від якої Сковорода, будучи сучасником найбрутальнішого її прояву в часи Гайдамаччини, згідливо відвернувся — «а наш жереб з голяками» — висловився філософ, ставши на все життя по стороні свого закріпаченого народу.

І Шевченко, й Сковорода — одного поля врожай, лише різної пори. Для Шевченка Гайдамаччина була дідівською минувиною, столітньо-віддаленою добою, з відстані вона набирає для нього епічного звучання, гомону боротьби, що формує його ставлення до сучасної йому дійсності за Миколи І, виявлене демонстративно в поезії «Три літа» і в цілій збірці творів цієї назви. Згадане вже ідеологічне обернення поета відбувається категорично:

*І я прозрівати
Став потроху... доглядаюсь —
Бодай не казати!
Кругом мене, де не гляну,
Не люди, а змії...*

Говорячи про прямий, історично вторований зв'язок Шевченка з Сковородою, розуміємо, що це був зв'язок, так би мовити, генетичний. Шевченко починає себе від Сковорода, як, скажімо, Сковорода від Вишенського, маємо послідовність, ланка за ланкою, того самого ідейно-ідеологічного формування українського народу в націю. Шевченко не спинився на Сковороді, не став лише його послідовником-спадкоємцем, а пішов далі свого попередника, філософа, історично продовжив до виповнення процес духовного самовизначення українського народу, батьком якого став Сковорода.

Так творча діяльність, уся суспільно-громадська активність Шевченкова піде аж до свого завершення під провідною концепцією сковородинської

філософії права людини:

*Ви — розбійники неситі
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною
І сердешним людом
Торгусте?*

Сковорода відокремив людину в осібний світ, вилучив її зі світу речей: вони привласнюються, а володіти — значить поневолювати, по відношенню людини, й категорично заперечив прерогативу будь-якого авторитету поневолювати людину. Шевченко по-своєму возвеличив людину, на сторожі коло неї поставив поетичне слово, огнене, що пламенем взялося і пронеслося над Україною і в Україні свяtilося...

Без вивчення Сковорода є просто неможливим зрозуміння жодного постулату шевченкової ідеології й світогляду. Тема — Шевченко й Сковорода — буде трактована формально, якщо обмежити її до літературних аналогій: порівнювань в текстових збіжностях, тотожності змісту чи подібностях окремих образів, цього можна нашукати багато.

Незаперечною, наприклад, є подібність в окремих аспектах бачення тієї самої кріпосницької імперії у творах з тією ж назвою «Сон» у Сковорода і в Шевченка. Наподібною ідейною настановою змісту відома Шевченкова поезія «Світе ясний, світе тихий», легенду про діда й бабу, що збудували хату без вікон — з філософічного твору Сковорода «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті», зокрема її фінал, в якому, за доброю радою, прорубуючи вікна, старий, наче молитву, проказує вдячність до явлення замуrowаного стінами світла-світу: «Світе веселий, світе життєвий, світе всюду суший, світе повсякчасний, світе нелукавий, прийди й просвіти, осіни хramину мою».

Сутність Сковородинсько-Шевченківських аналогій не вичерпується їх літературним характером, вона полягає в їх функції, в історичному характері їх значення. Чи численні Шевченкові поетичні інвективи, звернені до Бога, та викривання Церкви, яка в ті часи повністю стояла по послугах кріпосницького темного царства (Франко) не є історичною аналогією до також численних філософічних висловлювань Сковорода про

суперечність офіційної Церкви в імперії є ідеєю християнства? Чи не є прямою аналогією з тієї ж ланки викривання російської Церкви в Шевченковій поемі «Кавказ» («Храми, каплиці і ікони, і мірри дим... за кражу, за війну, за кров...») — до сквородинської гнесеології, теорії пізнання, в пляні відношення явища й сутності, що своєю функцією є тим же запереченням тієї ж дійсності в історичній переємності на цілі століття, від Сквороди до Шевченка; запереченням анексії України російською імперією?

В одному з діалогів, наголошуючи на дохідливості своєї позиції, Скворода навіть про сутність будівлі говорить: «Потрібно... ще знати, й для яких рад чи діл той дім побудований — бісам у ньому жертву приносять чи невидимому Богові, розбійниче житло там чи ангельська оселя?».

І чим не є Шевченкове «Послання» історично поетичною версією, в шевченківському ідеологічному аспекті, Сквородинського вчення про самопізнання як шляху до духовного самовизначення українського суспільства? В трактаті «Жона Лотова» читаємо у Сквороди прекрасну апологію вільної людини: «Слухай же! Хай написане буде це перстом Божим на серці! Сотворення людини є те друге народження. Воно буває не тоді, коли содомська людина із плоті й крові і, ніби з багна й болота горщик, утворюється...».

«Тілесний кумир обмежений, замкнений тісно-то. Духовна ж людина є вільна. У височінь, у глибінь, у широчінь літає безгранично. Не заважають їй ні гори, ні моря, ні пустині. Вона прогляне віддалене, прозирить захоронене, заглядає в преждебувше, проникає в майбутнє, крокує по лиці океану, входить замкненими дверима. Очі її голубині, орлі крила, оленева вправність, левина рішучість...»

Аналогії Шевченко — Скворода походять не від звичайно бачених рівнобіжностей явищ, вони йдуть від єдності того ж процесу — розвитку єдиної історичної сутності. Чи не завершуються численні Шевченкові-Сквородинські аналогії однією єдністю: Скворода вчив, що суспільства, творені на насильстві, неминуче розвалюються, Шевченкова переємність цього вчення проголошена непроминаючим у нашій духовості імперативом — розкуйтеся!

МАМО, ЧОМУ ТИ НЕ НАВЧИЛА МЕНЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЩОБ Я МІГ РОЗУМІТИ МОЇХ РІДНИХ З УКРАЇНИ?

Таке питання поставив своїй молодій матері 20-літній син моїх знайомих в Йорктоні, Канада. Коли мама пробувала оправдати себе відсутністю української школи й особливими обставинами, то він заявив, що тут причиною було тільки її недбальство, а він так дуже бажає знати українську мову, щоб взяти діяльну участь у розмові. Причиною такої розмови сина з матір'ю було те, що він опинився в гурті людей з України, що розмовляли по-українському, а він, не знаючи мови, часто просив маму, щоб вона йому перекладала розмову на англійську мову.

Шановні матері, батьки, бабці й дідусі, намагайтесь за всяку ціну навчити своїх дітей чи внуків української мови при допомозі «Рідної Школи» й вживанням вдома тільки української мови, щоб колись ваші діти і внуки були вдячні вам за вашу дбайливість супроти них. Не допустіть до того, щоб в майбутньому ви почули від них нарікання, що ви не любите їх, бо ви не подбали про науку української мови й культури. Один дорослий чоловік сказав мені так: «Якщо мій батько був би розумний, то він був би навіть силою примусив мене ходити до Рідної Школи».

Школа Українознавства повинна бути для нас великим скарбом, бо там засівають зерна любови і пошани до рідного народу. Не тільки батьки, які посилають своїх дітей до школи, мають підтримувати Рідну Школу морально й матеріально, але ціла громада повинна виявити свою піддержку й заінтересування проблемами Рідної Школи подібно, як це було перед війною на Україні. Тоді на потреби Рідної Школи жертвували всі без огляду чи мали власних дітей, чи їх не мали. У нас, на жаль, такого зацікавлення не видно, доказом чого є дуже мала жертвенність на Рідношкільний Фонд. На триста висланих листів відгукнулися заледве сорок осіб і організацій. Без загальної підтримки громади наша суботня школа довго не вдержиться. Нехай цих кілька завваг зворушать добрі серця тих одиниць, які ще почувають себе приналежними до українського народу й поспішають з допомогою Рідній Школі.

П.Л.

СМЕРТЬ НЕЗДОЛАНОГО

*«О.. мамо рідна,
Ти мене не жди,
Мені в наш дім
Ніколи не прийти.
З мого серця
Мальва проросла
І кров'ю зацвіла.
Не плач же, мамо,
Ти ж бо не одна...»*

(З «Баяди про мальви» — одна
з останніх пісень Володимира Івасюка)

Такі, як Івасюк, знають, коли і як писати про долю Матерів своєї Батьківщини. Таким, як Він, либонь, від Бога дано таке уміння...

А жертвам і кінця немає...

Про декого ми знаємо. Про інших, про тих, що десь зникають нишком подалі від людинолюблячих очей нам не знати. Про них лиш Матері, кати та сам Всевишній знає...

Минулого року з Пермського табору смерти в травні, вересні та жовтні надійшли вістки про смерть НЕСКОРЕНИХ: Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко...

А в тисяча дев'ятсот вісімдесят п'ятому році з початком вересня з того ж табору 36, що біля Пермі, знову прийшла у серце зранююча вістка: помер Василь Стус...

Ще одна дата карбується навіки: ЧЕТВЕРТОГО ВЕРЕСНЯ 1985 року.

Він помер не своєю смертю. Він загинув. Кати позбавили його життя. За що? За те, що був з нескорених, за те, що не завагався за Правду, за Любов до рідної землі, за вірність Дружам своє життя віддати.

Він загинув у шевченковому віці. Йому було всього лиш сорок сім. Ще б тільки жити!..

Він — із селян. Народився на Вінничині у 1938 році. Скінчив Донецький педінститут. Служив у армії. А потім працював викладачем, шахтарем і газетним робітником. Друкуватися почав у 1959 році. П'ять років пізніше, в 1964 році, Василь Стус став аспірантом в Інституті літератури Академії Наук

УРСР. Одружився, став батьком сина. Здавалося, що всі шляхи і всі дороги перед молодим і талановитим науковцем, поетом відкриті... Здавалось тільки. Життя, у дійсності суворій, готувало несподіванку народженому з серцем бунтаря.

4 вересня 1965 року, двадцять років тому, МОЛОДИЙ ОРФЕЙ України разом з Вячеславом Чорноволом прилучився до тоді ще такого ж відважного, як і вони, Івана Дзюби, який в київському кінотеатрі «Україна» вийшов на сцену і закликав партійних керівників і населення столиці протестувати проти арештів української інтелігенції.

І почалось. КГБ за такі виступи по головці не гладить. Бувало, що й за менше на голову карали зразу. А Орфесві життя вкорочувати стали «в розстрочку».

Ті, що свій талант, знання, всі сили віддають не Москві, не вождям всесвітнього комунізму, підлягають нещадному знищенню раніше чи пізніше. Вирок було зроблено ще перед тим, як Василь Стус попав під суд.

Москва і КГБ її не люблять тих, що захищають інших. А Стус не тільки долучився до Дзюби, а й не вагався дати бій сучасним кочубеям, отим усяким полторацьким, які готові і матір рідну втопити заради вигоди своєї. Стус викрив кривду проти Святослава Караванського і Вячеслава Чорновола і проти Івана Сука та інших. І хоч усіх думок не знаємо ми, бо і статті, і поезії забиравало від нього КГБ, головне і ми, і світ почув:

«Кожне нормальне організоване суспільство залишає людині певний простір індивідуальної свободи. Адже це обов'язкова умова людського існування. при відсутності такої свободи є істоти, але немає людей, особистостей.

Можна з певністю сказати: чим більший цей простір індивідуальної свободи, тим кращі умови для визрівання соціально значущої людини.

Отож, в інтересах нашого суспільства свято оберігати індивідуальні людські права. До таких прав я відніс би право мати світ у собі — право мислити, мати свої переконання, світогляд, характер, звички — ті мінімальні права, які майже

не різняться від звичайних здатностей. Кожне суспільство потребує індивідуально зрілих людей, особливостей, а не ЛЮДИНОЇДІВ, тоді воно гарантує цю індивідуальну свободу. В протилежному разі суспільство просто займається самопоїданням...».

Це з листа Василя Стуса до Голови Президії Верховної Ради УРСР О.П.Ляшка і та секретаря ЦК КПУ Ф.Д.Овчаренка.

На захист своїх друзів він писав листи до найвищих урядових і партійних інстанцій, а декому присвячував і вірші:

*Ярій, душе, ярій, а не ридай!
У чорній стужі сонце України,
а ти шукай — червону тьнь калини,
на чорних водах тьнь її шукай.
Бо мало нас. Дрібнесенька щопта
мине для молитов і сподівання.
Застерігас доля нас зарання,
що калинова кров — така крута,
така терпка, як кров у наших жилах.
У білій стужі білих голосінь
ці грозна болю, що падають в глибінь,
безсмертною бідною окошились.*

Пам'яті Алли Горської

До 1972 року Василь Стус, хоч і переслідуваний, але був ще на рідній українській землі. Проте, в січні того року його таки заарештували. 7 вересня 1972 року Стуса, обвинуваченого в «антирадянській агітації й пропаганді», київський обласний суд засудив на п'ять років у Пермських «виправно-трудових колоніях» і три роки заслання.

Серед доказів його вини прокурор не забувся навіть вірші прикласти. І серед них був ось цей:

*Колеса глухо стукотять,
мов хвиля об пором.
Стрічай, товаришу Хароне,
(і) з лихом, і з добром.
Колеса б'ють, колеса б'ють,
кудись торують путь.
Уже! Додому не вернусь,
додому не вернусь.
Москва, Гора Ведмежа, Ксмь
І Попів Острів — шлях
за ґратами, за вартами,
розбухлий на сльозах.*

*І знову: Вятка, Котлас, Усть —
Вим, далі — до Чіб'ю.
Рад-соц-концтаборів Союз,
котрий Господь забув.*

*Диявол теж забув, тепер
тут править інший бог —
марксист, расист і людоджер,
один за трьох.*

*Москва — Чіб'ю, Москва — Чіб'ю,
Печорський концентрак
Споруджує нову добу
на крові і кістках.*

Коментуючи свій вирок, Василь Стус зазначив, що цей вірш присвячений пам'яті замученого Миколи Зерова.

Молодий Орфей пішов слідами своїх великих попередників, творців нової України, велетнів доби Відродження.

І ішов їм услід із думкою: НЕ ГНУТИСЬ, ЩО Б ТАМ НЕ БУЛО. І шлях нелегкий, як у них. Один із тих, що з кожним днем ставав тяжчим і тяжчим.

Чи то вже доля для таких, як він — чим більшою любов до краю рідного і до народу, тим важчий шлях життя, тим важча доля?

Мабуть, коли народ в неволі, в путах, то долі ліпшої й не жди. А він постановив НЕ ГНУТИСЬ, ЩО Б ТАМ НЕ БУЛО.

Його забрали з України і повезли в чужий і непривітний край. А він ішов, дивився в очі смерті й співав:

*Ще вруняться горді Славутів кручі,
ще синіс річки збурунена гладь,
але проминув тебе птахом летючим
твій час, твій останній. Попереду — падь.*

*Ще небо глибоке, ще сонце високе,
та серце замало грудей не пірве.
Урвались, подались прекрасні мороки,
і щось тебе кличе, і щось тебе зве...
Розкрилені висі твої пронеслися.
Попереду — прірва, і очі не мруж.
Ти бачив розхрестя дороги? Молися!
Бо ще ти не воїн, і ще ти не муж.*

*Ще горбляться горді Славутів кручі,
та сторч головою зривається світ.
Чіпляйся за кручі, як терен колючий,
чіпляйся за небо, як яблуні цвіт.*

*За обрієм обрій, за далями далі,—
допоки напруглий не вигасне день,—
погорбли тополі в глибокій печалі
своїх калинових, вишневих пісень,
бо вже ослонився безокрай чужинний,
і гнеться в жалобі кривавий розмай.
Прощай, Україно, моя Україно,
чужа Україно, навіки прощай!*

Це Василева Стусова «Остання пісня». Після неї, як знаємо, вже в каторжних таборах він рік за роком перетворювався у завязаного на безкомпромісність Мужа, у безстрашного Воїна.

Але й ворог не залишав. Чіплялись з усіх боків як не «сищики», то провокатори, всяка непотріб. А її ж, прости Господи, якщо про лайку подумалось в цю мить, де тільки хочеш і скільки хочеш!

Не відступали. Мов гедзі й ріп'яхи вчіплялись в тіло й душу. Вгризались рилом вовкодавів. А він, у відповідь усьому, відстоював і гідність й честь свою і все мужнів і мужнів.

Аж ось на Захід до Міжнародної Амнесії, Пен-Клубу та людей доброї волі надійшов лист від Мальви Ланди і Тетяни Ходорович, в якому розповідалось про долю поета в таборах наруги над людиною «найдемократичнішою», за визначенням пропагандних засобів самої Москви, країни в світі:

...Упродовж відбування своєї кари він зазнав численних додаткових жорстоких кар і знущань. Останніми місяцями Стуса зокрема жорстоко переслідували. Влітку 1976 року у нього забрали всі твори — власні поезії і переклади, написані під час перебування в концтаборі. Його офіційно повідомили (прочитали йому акти) про знищення цих творів (разом не менше, ніж шістсот поезій). Строк позбавлення свободи Стуса кінчається на початку 1977 року. Далі, згідно з вироком, йому залишається три роки заслання. Стус важко хворий...

Автори листа закликали всіх добрих людей у світі виступати на захист українського поборника правди.

А він карався та не каюся, сказав би Тарас Шевченко. У нього знову й знову конфіскували поезії, забороняли зустрічі з рідними, не допускали листів, посилок, садили в карцер. А він не ламався. Навпаки, виступав з черговими обвинуваченнями на адресу своїх катів. За його словами, катєбісти довели, що

їхніми ворогами є твори письменників і мислителів усього світу. А закінчив він свій довгий список обвинувачень проти КГБ ось так:

Я обвинувачую КГБ як організацію відверто шовіністичну й антиукраїнську тому, що вона зробила мій народ і боязким, і безголосим. Судові процеси 1972-73 років на Україні — це суди над людською думкою, над самим процесом мислення, суди над гуманізмом, над проявами синівської любови до свого народу. Покоління молодшої української інтелігенції, що його зробили поколінням політв'язнів, було виховане на ідеях гуманізму, справедливості, свободи. У цьому вся його провина, весь його злий намір. Але тільки такими синами славен народ — і нині й у віки вічні.

Воістину так! Якими зрозумілими для нас є ці слова Василя Стуса. А можна ж собі уявити, якою люттю зашипіли катєбісти, прочитавши на свою адресу отаке обвинувачення їхньої жертви?!

Василь Стус, з властивою йому чесністю і принциповістю, засудив також «заломання» Івана Дзюби, улюбленця багатьох на Україні в свій час.

Як довідуємось, відомого в той час вже критика й літературознавця, поета і есеїста, одного з талановитіших серед молодшої інтелігенції, серед нових борців нової культури України, Івана Дзюбу, засудили в березні 1973 року на п'ять років ув'язнення і п'ять років заслання. Та після того, як в листопаді 1973 року київська «Літературна Україна» помістила заяву Івана Дзюби, в якій він, властиво, ВІДМОВИВСЯ від усього, що сказав у своїй праці «Інтернаціоналізм чи русифікація», Президія Верховної Ради УРСР помилувала його і звільнила від кари.

Василь Стус засудив «заломання» Івана Дзюби. Адже він, за словами Стуса, добрих десять років був провідником руху самооборони українського народу. «Доля Івана Дзюби,— пише Стус у відкритому листі до нього,— стала ще одним підтвердженням того, як нестерпно жити за умов, коли звичайне людське прагнення — прожити свій вік у межах елементарної порядности вимагає мужности й надлюдського героїзму... Довічною ганьбою цієї країни буде те, що нас розпинали за хресті не за якусь радикальну громадську позицію, а за самі наші бажання мати почуття самоповаги, людської і національної гідности».

І не можна не погодитись з Марком Царинником, що саме за таке тільки бажання мати почуття самоповаги Стус відбув кари в пермських таборах і на засланні в далекосхідній Магаданській області, біля Охотського моря.

Ще перед тим, як випив чашу гіркої долі політв'язня в «країні Рад», Василь Стус і до самого Господа Бога кликав:

*Даждь нам, Боже, днесь! Не треба завтра —
даждь нам днесь, мій Боже! Даждь нам днесь!
Догоряють українські ватри,
догоряє український весь
край. Моя дорога догоряє,
спрагою жалобиться душа.
Як Господь нас оком поминає,
тоді, болю, грай без кунтуша!*

Кажуть, що Господь Бог дає найтяжчі випробування тому, кого найбільше любить. І в цьому, мабуть, Його велика таємниця, яку людині за життя не розгадати.

Та, як з усього видно, Стус не Богові, а людям дорікав.

Так, Москва і вдосконалені нею органи її КГБ ніколи не дарують тим людям, які у світ про них розносять правду, ніколи. А Василь Стус зумів таки свій досвід, свої свідчення про московські табори смерті, для людей творене пекло в них, передати у світ. І світ довідався від найновішого каторжанина про Колиму і про Челябінську тюрму (з натовпами тарганів), про Новосибірську пересилку, про Іркутську тюрму з її камерами, повними вошей і бруду, з спеціальним елементом БІЧАМИ-АЛІМЕНТИКАМИ: вошивими, брудними, отупілими... Від них «хотілося вовком вити», підкреслював Василь Стус. Розповів він також і про п'яних наглядачів Іркутська, які були, за його словами, «ніби вихоплені з когорти жандармів-самодурів з часів Миколи I чи Олександра II».

А ось і «знаменитий» Усть-Омчуг... Стус працював на рудні шахтарем. Дарма, що хворим був. На скарги не зважали лікарі. Такий наказ був.

І можна собі уявити вибої, де вентиляції нема. Там, як і скрізь в СРСР, не про санітарію та гігієну можна було говорити, а виключно про норму. Норма скрізь і в усьому! На тій шахті йшло буріння вертикальних штреків молотками, які важили по

п'ятдесят кілограмів, а штанги до вісімдесяти п'яти. Респіратори за півгодини ставали непридатними. Шахтар скидав той респіратор і працював без нього, без захисту. Там, за словами свідків, «молоді хлопці (одразу після війська) за півроку пекельної праці стають силікозниками», — повідомляв у світ про долю каторжників радянських таборів смерті Василь Стус... «Шахтар без сухого рубчика на тілі під крижаним повітрям... Пневмонія, міозит, радикуліт... І травматизм високий...». Отака робота. І при цьому ніяких листів, ніякої пошти, постійні обшуки, провокації... Вістка про те, що батьки при смерті. Почав просити дозволу на поїздку до батька. Спочатку й слухати не хотіли. Протести й голодівка допомогли. Дозволили з'їздити до Донецька поховати батька. По п'ятах скрізь йшла зграя шпигунів... З Донецька знов на Колиму. Провокації за провокаціями. То стаття, якої не дали спростувати, то не давання медичної допомоги. Міліція готова була навіть півтори тисячі карбованців дати тому, хто підпоїть Стуса. А скільки разів заставляв зломані двері. Доводилось писати спецзаяви прокуророві про можливі наслідки реалізованої провокації.

Доведений до краю Стус вдруге склав заяву до Верховної Ради СРСР про відмову від громадянства. У своїй заяві він писав:

... заборона займатись творчою роботою, постійне приниження моєї людської і національної гідності; стан, за якого я чую себе річчю, державним майном, яке КГБ вписало на своє conto; ситуація, за якої моє почуття українського патріотизму відведено на ранг державного злочину; національно-культурний погром на Україні — все це змушує мене визнати, що мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином — значить бути рабом. Я ж до такої ролі не надаюся. Чим більше тортур і знущань я зазнаю, — тим більший мій опір проти системи наруги над людиною й її елементарними правами, проти мого рабства.

Згадує Василь Стус і свій поворот на Україну в серпні 1979 року після закінчення терміну його заслання.

Приїхав до Києва, щоб довідатись про переслідування членів і близьких до Гельсінкської групи. На цю брутальність відповів по-своєму:

«бачучи, що Група фактично лишилася напризволяще... вступив до неї, бо просто не міг інакше...».

На думку Василя Стуса, хтось мусів же стати «горлом обурення і протесту» на Великій Україні...

Не довго пробув на так званій «свободі» Василь Стус. Мусів працювати на тяжкій роботі, не за фахом. Писав вірші, дописував до інформаційних матеріалів київської Групи сприяння виконанню Гельсінкських угод.

Аж ось 14 травня 1980 року Василя Стуса знову заарештувало КГБ. А в грудні засудили на десять років табору особливого режиму і п'ять років заслання. Засудили і відвезли до пермського табору 36/1.

Це табір таки спеціального призначення, владі якого Москва дала всі повноваження. Там діяв «закон повного беззаконня», за визначенням Василя Стуса.

«Адміністрація користувалась правом повного свавілля. Без актів і без повідомлень відбиралось все. В'язні,— як ствердив Василь Стус,— втратили всяке право належати собі, не кажучи вже про те, щоб мати свої книги, зошити, записи...».

*Усе життя моє в інвентарі
тюремному розписано по пунктах,
як кондаки твої і тропарі.
І тільки дух мій ярим громом бухне
над цей похмурий мур, над цю мару
і на Софіїну дзвіницю зносить
угору й гору. Хай но і помру,
вони за мене відтонкоголосять.
Три тисячі пропащих вечорів,
три тисячі світанків лебединих,
що оленями йшли між чагарів
і, мертвого, мене не розбудили.*

І бунтар політв'язень вибухав. Він говорив і про «культ бездарних» та «їхній час, їхню годину» на Україні. Він стверджував при цьому, що час визначає кожного мистця на волячий терпець, на опір. «Коли почали тягнути жили,— каже Стус,— найперші упокорилися талановиті». І він гостро картає тих українців, які перетворились у російських холоуїв. Даючи загальну оцінку творчих «досягнень» на Україні, Василь Стус пише:

... Усе, що створено на Україні за останні шістдесят років, поточено бацилою недуги. Як може розвиватись національне дерево, коли йому врубано

пів крони? Що таке українська історія — без істориків, коли нема ні козацьких літописців, ні Історії Руси, ні Костомарова, Марковича, Бантиш-Каменського, Антоновича, Грушевського? Яка може бути література, коли вона не має доброї половини авторів? І авторів первокласних — таких, як Винниченко, Хвильовий, Підмогильний. Ось і маємо прозу колгоспних підлітків — один співучіший за другого, з мовою сільської бабусі, яка без «енька» слова не вимовить, тобто типову колоніальну літературу-забавку. «Київ — то така прекрасна флора, але ж фавна!» — казав Віктор Некрасов. І як з ним не погодитися, бачучи цей набір холоуїв від літератури, обозних маркітанток естетики, які на національній трагедії шиють собі розмальовані шаравари блазнів-танцюристів, що на трупі України витанцьовують хвацького гопака.

Важко було політв'язневі взагалі, а поетові, в якого вирізали дві треті шлунку, тимбільше. До того ж і писати не давали. До того ще й думки важкі про родичів, про друзів, про рідний Київ. Ось річниця тисяча п'ятсотріччя Києва надійшла, а Василя Стуса огортає смуток:

Що краший стає Київ, то він страшніший. Бо, замість живого міста, обернувся на маскарад, машкару вампіра, що п'є кров своїх синів і дочок — і від того кращає... (...) Право на офіційну любов до Києва має тільки сонм чиновників — так звана інтелігенція по-радянському. Власне, чи є українська інтелігенція? Думаю, або її немає взагалі, або вона все молода і недозріла. Український інтелігент на дев'яносто п'ять відсотків чиновник і на п'ять відсотків патріот. (...) Введена в систему держави, ця інтелігенція не чує жодного обов'язку перед народом, який так і не набув індивідуального обличчя... Ця інтелігенція офіціозу, прагнучи жити, протрує до безславної смерті; ми, в'язні історії...

Василь Стус, аналізуючи причини невідрадного стану України, в світлі наближення Тисячоліття християнства, висловлює припущення, що «прийняття християнства з Візантії було помилкою, шкідливою для українського народу».

На його думку «пасеїстичний дух православія тяжким каменем упав на молоду невизрілу душу народу і призив,— за його словами,— до жіночости духу, як атрибуту нашої духовости».

Минуле, як його бачив Василь Стус, навело його на думку, що залізна дисципліна татаро-монголів запліднила російський дух, додавши йому агресивності й пірамідальності будови, а однією з причин нашої національної трагедії є те, що, мовляв, український дух так і не зміг виламатися з-під тяжкого каменя пасеїстичної віри. А потім, підсумовуючи, доходить до такого висновку:

... Можливо, важило і те, що величезна брила духовного християнства впала на заюну душу, на її ще не зміцнілі плечі. В кожному разі жертвою православ'я ми є найбільшою. Вийти з-під його східніх чар ми так і не змогли...

Який біль, який тягар відчував у той час в'язень, коли писав ці думки? Спочатку ми готові були почати суперечку, заперечувати. Та зупинились, намагаючись збагнути, ЧОМУ він саме так кинув докір минулому і з тривогою поглянув у майбутнє? І зрозуміли ми його. Він вказав нам на найголовніше гальмо в нашій історії — **ВІДСУТНІСТЬ ВЛАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-НЕЗАЛЕЖНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.**

Можливо, що йому, що вибрав свідомо хресний шлях у боротьбі за свою і свого народу національну гідність, шлях, який єдиним є до царства Божого, такі думки прийшли із волі Божої?

Йому так боляче було без свого краю, без свого народу. І він творив їх сам, «зі свого зболілого серця».

У своїх записках з табору смерті Василь Стус також поділився з нами своїм захопленням польськими патріотами, які виявили таку «нескореність радянському деспотизмові». Він шкодував, що Україна не готова брати лекції в польського вчителя, що українці, можливо, «найближчі до польської натури не мають головного — святого патріотизму, який консолідує поляків». Він так захоплювався прикладом польських звитяжців духу, що шкодував, що сам не поляк. І він вірив, що після Польщі «вірити в московські ідеали може тільки останній дурень і останній негідник».

Василь Стус бажав, щоб приклад Польщі став не тільки нашим, а й поширився на всі підневільні народи, і вони знайшли сили підтримати визвольну місію, як він назвав їх, «вольонтерів свободи».

Він також просив, щоб ми всі, люди доброї волі, не забували його матері в Донецьку. Їй потрібна, як

він писав, моральна підтримка. Вона, і тут ми додамо від себе, як і матері українських і неукраїнських Ніклусів, Кандиб, Овсієнків, Калиниченків, Тихих, Івасюків, Горських, «виплакує очі за сином».

Дорогі земляки, запам'ятаймо ще одну дату: 4 вересня 1985 року, в таборі, антиукраїнському за своїм призначенням, число 36 / I, біля Пермі, перестало битись серце ще одного відважного борця за правди України, за людські й національні права, Василя Стуса.

Він був свідомий своєї долі, зводячи нерівну боротьбу з ворожими своїй батьківщині силами.

Він знав, що загине на вибраному ним Хресті.

Він передбачав свій земний кінець з вірою, що за ним стоїть вся Україна.

Він став сумлінням свого народу!

Доля Василя Стуса є долею тих багатьох українських світочів науки, культури, письменства тощо, яких знищила Москва тільки за те, що вони свій розум, свої сили, свій патріотизм поставили на службу своєму народові, а не Москві.

Петлюра і Грушевський, Шухевич і Бандера, Горська і Івасюк, Стус і...

І їх було більше, і їх ще буде багато. І йтимуть вони з піднесеним чолом у боротьбі за свої Правди, Україно. Вони — нескорені. Вони є когорти безсмертних.

Вбити можна тіло. І Москва вбила одного із найталановитіших сучасних поетів України.

Вбити можна Поета — сина, чоловіка, батька... та не можна вбити душі живої. Вона житиме вічно в його поезіях, в його ідеях. Дух його нездоланности житиме вічно!

Використана література:

«Український вісник», Випуск III, Видавництво «Новий шлях» і Українське видавництво «Смолоскип» ім. В.Симоненка, Балтимор, Вінніпег, 1971

«Українська Гельсінкська Група», 1978-1982, Документи і Матеріали, Українське видавництво «Смолоскип» ім. В.Симоненка, Торонто, Балтимор, 1983

Василь Стус, «Свіча в свічаді», Поезії, видавництво «Сучасність», 1977

В.Стус, «З таборового зошита», журнал «Сучасність», ч. II (271), Мюнхен, 1983

МОЛОХ ГЕЛЬСІНСЬКИХ УГОД

На кривавий жертovníк Гельсінських угод кинуто життя ще одного члена Української Гельсінської Групи, видатного поета й літературознавця Василя Стуса.

Василя Стуса вбивали тюрмами, таборами, засланням, карцерами 14 років. І вбили через місяць після зустрічі у Гельсінках на честь 10-річчя угод. За місяць до приїзду у Францію Горбачова.

На тлі геноциду в Афганістані, в Анголі, в Етіопії-Еритреї смерть одного поета в концтаборі — малопомітна подія... Мільйони українців були знищені 50 років тому. Тепер, щоб задушити голос народу, вже вистачає ГУЛаг-у в кілька десятків тисяч. А вбивство можна обмежити десятками, сотками...

В 1979 р. гебісти довели до самогубства члена Української Гельсінської Групи (УГГ) 35-річного історика **М.Мельника**.

В 1984 р. самогубством закінчив своє страдницьке життя член УГГ 44-річний **Юрій Литвин**, що провів в ув'язненнях 15 років.

В тому ж 1984 році від тяжких хвороб також в таборі вмер 57-річний вчитель **Олекса Тихий**.

Під загрозою смерті капітулював в 1984 році перед гебістами письменник, член УГГ **Олесь Бердник**, який ще в сталінський час відбув 10-річний термін ув'язнення за протест проти антисемітизму. Ціники з агентства «Новості» й ТАСС використовують нині цю зламану хвору людину.

Вбивають не тільки членів УГГ. В тому ж страшному 1984 р. вмер вдруге засуджений журналіст **Валерій Марченко**.

Більшість таборових смертей приходить на табір, який відомий тепер як табір смерті — Пермський табір 36-1.

Після знущань в психлікарні помер корифей сучасної української літератури **Борис Антоненко-Давидович**, один з небагатьох, хто вижив після сталінських концтаборів.

Весною 1984 р. в концтаборі помер український греко-католицький священник **Антін Потічняк**, член Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви в Україні. Заборонена греко-католицька Церква

переслідується особливо жорстоко. Вбивство її священників стало постійним елементом радянської внутрішньої політики. Найчастіше священників вбивають «невідомі» особи.

Лише про греко-католицьку монахиню, робітницю Марії Швед стало відомо в 1982 році, що її вбив комсомольський патруль. Але власті фактично відмовилися розслідувати цю справу. Вбивці залишилися «невідомі».

Давно вже стали нормою вбивства «невідомими» баптистів... Вбивають їх і в таборах. Ось кілька імен забитих баптистів: **Василь Друк** — 1981 р.; **Володимир Музика**, **Пилип Корніснко** — 1982 р., **Юрій Бурда** — 1983 р.

В 1980 р. «невідомі» вбили священника **Котика Євгена-Івана** в селі Зимна Вода (біля Львова). Вбивство було ритуалізоване — вбивці вложили в уста мученика за віру кусник хліба.

В 1979 р. теж ритуально забили композитора **Володимира Івасюка** — йому в рани вклали гілки калини. Ось вам Христос — «хліб», ось вам Україна — «калина» — символічно знущаються гебісти.

В 1980 р. в Івано-Франківській області «хтось» спалив о. Гургулу Анатолія з дружиною в їхній власній хаті.

А наша українська громада у Франції спить. І що ж ми можемо вимагати від французького уряду, коли ми самі так мало й пасивно протестуємо проти вбивства української культури, українських віруючих?

Серед усіх урядів світу лише адміністрація Регена й сам Реген офіційно, публічно й енергійно протестує проти вбивства українців. Французький уряд обмежується протестами в півголоса. І в цьому різниця між урядами Жіскара Д'Естена й Міттерана, хоч і на користь останнього, але не така вже й велика.

Під час візиту в Парижі Брежнєва Шірак домовився з ним, проти волі українців у Франції, про відкриття радянського пам'ятника біля забороненої в СССР УКЦеркви. Про що домовиться Шірак з Горбачовим? І ми знову терпимо плювок нам в обличчя?

«Молода Україна»

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА — БАТЬКО ДУХОВНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У культурному житті українському 1972 рік обіцяв бути роком Сковороди. На Україні, а за програмою ЮНЕСКО, і в усьому світі, відбувалися відзначення 250-річного ювілею з дня народження нашого визначного філософа й письменника 18-го сторіччя.

Сковородинський цей рік мав би бути великою світовою культурною подією також і в українців, перебуваючих поза Україною.

Пам'ять про Сковороду з бігом часу в Україні не затрачується, вона в нашого народу ніколи й не гаснула. А в дошевченківській добі Григорій Сковорода променіє найвизначнішою постаттю в нашій національній культурі. Однак офіційні відзначення ювілеїв Сковороди в теперішній Україні, контрольованій проводом КПСС, відбувалися з позиції наростаючого послідовно обрусительного великоросійського натиску. Успадкована від російських імператорів, обрусительна політика, з метою асимілювати український наріз з великоросійським, «даби нікакой розні не било» (цар Петро I) продовжується з таким же натиском, як і в добу Сковороди. І цій наполегливості обрусительства Сковорода протистоїть і тепер з такою ж послідовністю, як і за свого життя. Завдання сковородинських ювілеїв в офіційному аспекті на Україні й полягало в тому, щоб «ловити» Сковороду — «непомильно» інтерпретувати його, бо замовчати визначного нашого філософа неможливо.

Напочатку, ще за царів, були спроби знецінити й засудити духовну спадщину Григорія Сковороди, філософа й поета-мислителя. Коли в 1861 році в Петербурзі у виданні Лисенкова вийшло перше видання частково зібраних і обкраяних цензурою творів Сковороди, — в російських журналах і газетах появились неприхильні й ворожі рецензії та статті проти Сковороди. В журналі «Русское слово» (ч. 7 того ж року) якийсь В.Крестовський в своїй рецензії назвав це видання шкідливим, образив і принизив українського мислителя. Рецензент обурливо

вибухав: «Як це трапилось, що ми тепер неодмінно захотіли Сковороди?». Розгніваному великодержавному шовіністові відповів Микола Костомаров, опублікувавши в журналі «Основа» (1861 р, кн. 7) «Слово про Сковороду».

Костомаров писав: «Мало можна вказати таких **народніх осіб** (*підкреслення Костомарове — П.М.*), якою був Сковорода і яких би так пам'ятав і поважав народ. На всьому обширі від Острогожська (Воронезької губ.) до Києва в багатьох будинках висять його портрети; всякий письменний малоросіянин (*українець — П.М.*) знає про нього; ім'я його відоме дуже багатьом із неписьменного люду; його мандрівне життя є предметом оповідань і анекдотів; по деяких місцях потомки від батьків і дідів знають про місця, які він відвідував, де любив перебувати, і вказують на них з пошаною; приязнь Сковороди до деяких його сучасників становить родинну гордість онуків; мандрівні сліпці засвоїли його пісні; на храмовому святі, на торжищу нерідко можна зустріти натовп народу, який оточує групу цих рапсодів і з сльозами зворушення слухає: «Всякому городу нрав і права».

Далі Костомаров вказав на переслідування й нищення культурно-історичних скарбів нашого народу в російській імперії (яке не припиняється досі): «Так у нас і робиться: в архівах миші й вогкість поїдали старі справи; ханджі замазували стародавні фрески в храмах; губернатори розбирали, для кращого вигляду в місті, старовинні будинки; куховарки пекли сластьони на аркушах збірників ХІУ і ХУ століть. Через те ми так мало знаємо свою старовину. І тепер ще багато дечого лежить «під сподом»: хай собі лежить! На думку рецензента, нікого не обходить ця «єрунда» й «мертвечина». (*Крестовський так і обізвав твори Сковороди — П.М.*)

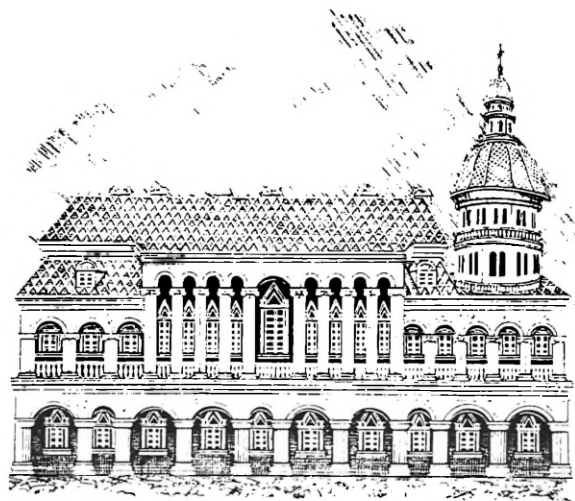
Заперечити, знецінити Сковороду в брутальний спосіб було неможливо, отже, багато зусилля затрачено, щоб його привласнити, підкорити.

* * *

Підписуючи свої твори, Сковорода часто вживав такого написання свого імени: Григорій Варсава Сковорода. Слово Варсава він пояснював за старожи́дівською мовою в такий спосіб: «вар» — син, «сава» — мир, що в поєднанні мало б означати «син миру». Цим він підкреслював своє заперечливе ставлення до світу метушливого, приниженого гонитвою за матеріальним збагаченням, висловлюючи повсякчасно вдячність Богові «за те, що він зробив тяжким непотрібне, а потрібне легким» — так висловлюючи істину, яку він добачив ще на початках свого духовного дозрівання і яка світила йому до останку його життя. Це був провідний мотив у баченні й розумінні Сковородою людського буття. Він був вроджений музика, музичність його світосприймання безперечна. Не вистачає дошукуватися в його філософічній системі міркувань, згідливих з формальною логікою, діалектикою думання й пізнання, шукати космогонічних апікацій, схем універсального світу. Сковородинське сприймання світу виявилось в ставленні філософа до пізнавального й пізнаваного світу — вічного супроти будь-яких накреслень світобудови, супроти будь-яких суб'єктивних тлумачень її. Сковорода запевно здавав собі справу з того що світ істотніший за інтерпретацію його, це складає сутність його філософії — відкриття, яке він робив, як світло в темряві, як музику в хаосі.

Про сутність людського думання Сковорода писав: «Огонь погасає, ріка зупиняє [течію], а безтілесна й безстихійна думка, що на собі носить огрубіле обтяження, як ризу мертву, рух свій припинити (хоч вона в тілі, хоч поза тілом) ніяк не спроможна, ні на один мент і продовжує рівне блискавиці своє літання-стремління через необмежені вічності, мільйони безконечні». За Сковородою «мир», спокій мислення й душі полягає не в омертвінні, а в стремлінні до... досягнення істини.

Щоб рятувати свій народ від занепаду в рабстві, філософ кликав його до пізнання духовної сутності істинної людини в собі. «Усе твоє в собі». «Підійми ж від землі мислі твої й зрозумій в собі людину, народжену від Бога...». «Та й чим різниться від скоту й звірів людина, що не пізнала себе?». «Встань, нещасний мертвець!». «Не пий з чужих джерел». «Вернись додому, тут Отець твій...» — Кликав бути тим — чим родила мати: українцем!

Києво-Могилянська Академія

* * *

Філософія Сковороди підірвала основи кріпосницької ідеології в російській імперії, дала обґрунтування природньому праву, що заперечило право кріпосне, дала початок наукового світорозуміння й суспільного думання в Україні, подала позитивне розв'язання багатьох висунених історією проблем, боротьба за розв'язання яких виповнила перехідову епоху від кріпосництва до нових часів.

Сковородинська етика, соціологія, психологія в добу кріпаччини удовіднила підстави вільної праці, рівної освіти, рівності людей перед законом без різниці станової й статтевої. Сковорода сказав непроминальне значенням своє слово в багатьох ділянках розумової діяльності людини — в соціології, етиці, естетиці, психології, педагогіці тощо. На відміну багатьом своїм сучасникам європейським він розв'язував позитивно основне питання філософії — признавав пізнавальність і вічність світу, необмеженість або безконечність чи невичерпність пізнання його.

* * *

У студіях літератури старої України Іван Франко назвав Сковороду «мабуть чи не найзамітнішою появою з усіх духових діячів наших ХVIII ст.».

Обдарований сучасний вчений Іван Дзюба назвав Сковороду — «Перший наш розум».

Ім'я Григорія Сковороди, як філософа й мислителя, було відоме далеко за межами його батьківщини, в країнах слов'янських і в Угорщині й Румунії, на Кавказі, в Німеччині й Франції, в Англії й

Америці. І на цьому гереновому обширі український філософ був одним із найвидатніших у свій час, оригінальний ученням, що й досьогодні не затратило свого значення й вартости.

Народився Сковорода 3 грудня 1722 року в козакому селі Чорнухи, Лубенського полку, тепер Лохвицький район на Полтавщині. Батьки його були вільними, не кріпаками, а козацького стану, провадили своє незалежне господарське життя. Тож і їх син Григорій виростав вільним, формувався незалежним характером, у ранньому дитинстві став письменним та виявив великі здібності до навчання, до прагнення знань. А ще мав чудовий голос, музичні здібності й естетичні обдарування поруч з обдаруваннями розумовими.

Дванадцятирічним юнаком (1725 р.) Сковорода став студентом Київської Академії, в якій провчився з перервами біля 10 років. Академія znana була у своїм розквіті високими освітніми традиціями на Сході Європи — майже ціле століття. Цей наш славний осередок вищої освіти веде свій початок від Київської Братської Школи (1615 р.), потім Київсько-Братської Колегії, яку в тяжких обставинах підтримав гетьман Петро Сагайдачний, вписавшись до Братства всім Січовим Кошем, забезпечив грошову підтримку Школі.

Сковорода ще застав в Академії залишки добрих традицій, відгомін доброї слави про ширення високою українською школою науки й освіти на довкілні слов'янські й неслов'янські країни.

В Академії Григорій Сковорода здобув високі знання з наук, що були тоді предметом освіти й навчання в високих школах, зокрема з філософії, літератури, засвоїв багато важливих в тогочаснім світі мов: старогрецьку й нову грецьку, латину, вивчав мову старожидівську; володів мовами слов'янськими й європейськими — німецькою, французькою, був справді одним з найосвіченіших людей свого часу (помер Сковорода 1794 року).

* * *

Пізніше, на час педагогічної й філософічної діяльності Сковороди, Київська Академія втратила значення освітнього й наукового центру на Сході Європи. Наш філософ навчав і творив у ті роки (середина 18 сторіччя), коли українська наука була примусово перенесена до Москви та Петербургу й там травестована, обернена на науку російську. Це

були роки, коли остаточно знищена була суверенна козацька держава українського народу, що постала в добу Хмельниччини. Через переяславський договір Україна підпала під московську зверхність, а потім була поділена між Польщею й Росією.

Цар Петро Перший, зіткнувшись з Польщею й Туреччиною в його завойовницькій політиці, знаходить замирення з ними коштом України: Андрусівським, а потім Прутським миром відписує Польщі Правобережну Україну в вічне володіння, обмежує самоврядування на Лівобережжі, а по ньому Катерина II цілковито ліквідує автономію України. Окремим указом вона припинила видавничу діяльність Києво-Печерської друкарні — «даби нікакой розні не било» в друках українських з російськими, перебирає під контроль духовної й світської бюрократії освіту в Україні й доводить її до повного занепаду. За Гетьманщини, наприклад, лише на Лівобережжі нараховувалось 866 полкових шкіл, де українські діти навчались грамоти. Перед Україною стало загрозливе питання — бути їй чи не бути вільною, суверенною державою?

Історія відповіла на це питання — бути! І непроминально велика заслуга Григорія Сковороди, що відповідь — бути Україні — не вмерла.

* * *

Григорій Сковорода був сучасником соціального й національного придушення України в однаковій мірі обома її окупантами — Польщею й Росією. Він був свідком кривавого здушення повстання гайдамаків Росією й Польщею в спільній змові, в якому (повстанні) кривавилась Україна майже все 18 сторіччя.

Існує припущення, що Сковорода знав про існування книги судових протоколів розправи в Кодні. Так звана «Коденська судова книга» досі не опублікована, не впорядковані архівні документи російсько-польського кривавого злочину в Кодні. Рахунок того злочину страхотливий: сотні четвертованих, посаджених на палі, спечених гарячим залізом та смолою, повішених, порубаних...

Далі буде

УВАГА! УВАГА!

Повідомляємо, що Загальні Збори Шкільної Ради відбудуться 28-29 червня ц.р. у Фішер Коледжі, біля Рочестеру в стейті Нью-Йорк.

НА СОЮЗІВЦІ ВІДБУВСЯ ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ КУРС

Цього року відбулися курси для підвищення кваліфікації учителів шкіл українознавства. Продовжувалися вони вперше два тижні, від 3 до 18 серпня 1985 р. Ініціатива такого важливого підприємства належала Українському Народному Союзові і його головному передсідникові д-рові Іванові Флисові та Шкільній Раді й голові її д-рові Євгенові Федоренкові.

Курси відбувалися на загальнознаній відпочинковій оселі Союзівці — коштом УНСоюзу. Союз заплатив за повне утримання, харчі й мешкання, на майже 20 осіб слухачів-курсантів і лекторів. Учителі зїхалися з таких шкіл українознавства: з Чикаго, Клівленду, Рочестеру, Сиракюзів, Ньюарку, Виппані, Нью-Йорку, Гартфорду, Пассейку та Вашингтону. Виклади відвідували також гості Союзівки, на лекціях з літератури було часом біля десяти гостей.

У вівторок, 6 серпня 1985 року, «Голос Америки» зробив 15-хвилинне інтерв'ю з д-ром Є.Федоренком.

Викладами було охоплено всі предмети, що вивчаються в середніх та старших класах українознавчих шкіл системи Шкільної Ради. Найповніше охоплено українську мову та українську літературу, з інших предметів — історію України, географію України, українську культуру — виклади стосувались до окремих важливіших тем даного предмету, в більшому чи меншому охопленні.

Д-р Євген Федоренко, керівник і організатор згаданого курсу, у своїх викладах охопив тематику української літератури нової і найновішої доби — від І.Котляревського до М.Коцюбинського включно. Д-р Леонід Рудницький дав виклади на тему релігійності в українській літературі, в основному охопив цю тематику в Т.Шевченка, І.Франка, в літературі 20-их років та в творчості шеститисячників.

Викладами з літератури проф. Павло Маляр охопив тематику від найдавніших початків літератури українського народу, усної та писаної традиції, аж до І.Котляревського, кінчаючи Григорієм Сковородою. Окремо він дав виклад про Сковороду в темі: «Сковорода — батько духовного самовизначення українського народу».

Виклади з історії України мали д-р Тарас Гунчак і д-р Богдан Корчмарик. Перший зосереджувався на

важливих темах з історії України 20-го століття, а останній — на важливіших темах з княжої та козацької доби; окремо він влаштував семінар на актуальні теми з історії України.

Д-р Едвард Жарський подав виклади з географії України, докладніше спинився на вступі до фізичної географії.

З української культури виклади мала мгр Ізабела Омечинська, супроводила їх, зокрема, багатими й цікавими ілюстраціями.

Предметом викладу мгра Люби Волинець була тема про методику викладання української літератури.

Виклади з української мови подав для цілого курсу проф. Павло Маляр, базуючись на підході в аспекті структури української мови: фонетичної, морфологічної та синтаксичної. Його виклади мали інструктивно-методичний характер — учитель не повинен догматично триматися підручника, а вибрати необхідний матеріал в межах можливого часу. Додатково він прочитав частину лекції на педагогічну тему — «Тяжкий вік у розвитку підлітків». Ця лекція базована на педагогічних та психологічних поглядах у філософії Григорія Сковороди.

З причини відсутності автора, мгра Миколи Француженка, есей про Василя Симоненка прочитала його дружина Слава.

Практичну лекцію з методики навчання в молодших класах подала Леся Мудра, а Люба Крупа провела практичні лекції з української літератури в старших класах.

На закінчення кожної лекції викладів відбувалося обговорення — питання, відповіді, побажання й рекомендації — з обох сторін, від слухачів і лекторів.

Завдання курсів — підвищення кваліфікації учителів. Слухачами були молоді учителі, що починають учителювати, й учителі, що учителюють довший час. Треба признати, що досвід з цих курсів матиме важливе значення для учителів, зокрема молодих і щойно починаючих. Сподіваємося, що досвід, перейнятий на цих курсах, слухачі-вчителі понесуть до своїх шкіл, обговорюватимуть його з колегами.

Можна було спостерігати, що враження від цих курсів у слухачів-учителів виразно позитивне.

Приємне воно, враження, й з гостинности Союзівки до курсантів, з гостинного й уважного ставлення до таких, небувалих досі, гостей на Союзівці. Це було справді ефективне поєднання корисного з приємним. Навчання на курсах відбувалося щоденно по п'ять повних годин, іноді — шість. Вільні від навчання години були, власне, для приємности. А приємностей на Союзівці вистачало до вибору. Вдень, у пообідні години — спорт, купання, прогулянки... У вечірні години щоразу щось інше: в залі «Веселка» — показ талантів (з числа гостей), фільм, забава з музикою й танцями, іноді й з шампанським...

На тлі щорічного такого літа, як звичайно бурхливого відпочинковим рухом: з таборуванням, спортовими й іншими змаганнями, зустрічами — учительські курси на Союзівці цього року, ніби випадкові й не належать до великих подій...

Але! — Діаспоро українська! Мабуть, що ви не помітите великості цієї з макове зерно малої надії, що сталася з доброго помислу д-ра Флиса та д-ра Федоренка! Нам, що пражемо і пестимося на сонечку відпочинкового літа, що нудимося й занепадаємо в достатку й добробуті, — рік за роком байдужіємо, певно ж, доля українського шкільництва також є байдужа... Якщо «Рідна Школа» тримається і працює коштом зусиль і жертвенности невеликої громади учителів та свідомих батьків, що посиляють дітей до школи, — то чи ми, діаспоро, здаємо собі справу, що такий стан довго не потриває — українське шкільництво в нашій країні й інших країнах поселення українців перестане існувати... Чи здаємо ми собі справу з того, що занепад українського шкільництва в Америці, країні найвищого матеріального забезпечення українців, не буде тільки припиненням праці Шкільної Ради й існування «Рідної Школи». Це буде сумним знаком чогось більше трагічного! Знаком духовного занепаду нас усіх — знаком занепаду й руїни. І понад усе — руїни майбутнього нашої дітвори й молоді!

І якщо після ось такого емоційного, болючого відступу заговорити про потребу зросту й розвитку українського нашого шкільництва реально, на спокійний розсуд, то мусимо сказати й дотримати сказаного — почин Українського Народного Союзу не сміє лишитися «випадком»! І УНСоюз, й інші Союзи, забезпечені й фінансові українські інституції, кредитівки, підприємці й заробітні

професіоналісти — всі співпрацю й спільним зусиллям матеріальної й моральної підтримки мусимо забезпечити розвиток і зміцнення українського шкільництва в країні нашого поселення! Кажуть, діаспору обтяжує й гнобить туга за великою політикою. Туга й внутрішній упадок обтяжує? Рідне шкільництво є, погодьмося, чи не найважливішою ланкою в так званій «великій політиці» нашого розселення: без школи ми тратимо мову, без мови тратимо молодь, а без молоді тратимося ми всі загалом! Уявімо собі найлегшу й звичайну можливість — кілька доларів від кожної живої української людини в Америці на Фонд Рідної школи... Чи такий фонд забезпечив би працю Шкільної Ради?... — Так!

У питанні рідного шкільництва нас шаленно обганяють роки, час...

Програми й підручники, що були добрі 5-8 років тому, тепер невивистачальні. Потрібно видати нові підручники, зокрема з мови, методично пристосовані до потреб школи в теперішньому її стані.

А цей стан надзвичайно своєрідний, що його досі не існувало в нашому шкільництві. Раніше учні приходили до рідної школи, так би мовити, з маминою мовою: розуміли українську мову й говорили нею.

Тепер таких учнів все менше й менше. Переважають учні з «напівмовою» — дещо розуміють, дещо скажуть по-українському.

Говорячи про учителів, мусимо мати на увазі, що резерви їх вичерпуються. Очевидно, резерви такого характеру відновні. Тому Шкільна Рада намагається школити молодих учителів — майбутність українознавчих шкіл. На вишкіл молодих учителів потрібні грошові фонди. Від підтримки Рідношкільного Фонду залежатиме «бути чи не бути» українознавчому шкільництву, жити чи тільки животіти українській школі в Америці.

Ще раз звертаємося про фінансову підтримку, щедро складаючи свої пожертви на Рідношкільний Фонд:

**SELFRELIANCE (N.Y.)
F.C.U. Account No.10009
Ridna Shkola Fund
108 Second Avenue
New York, N.Y. 10003**

ЯК УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ — СТАВ БАТЬКОМ РІДНІЙ ШКОЛІ

У Чикаго кінчався шкільний рік. Найстарші класи здавали матуру, на яку приїхав аж з Нью-Дежерзі голова Шкільної Ради при УККА д-р Євген Федоренко. З тремтінням сердець наші матуристи здавали останні іспити, щоб дипломом зрілості завершити одинадцятирічне навчання в Рідній Школі. Учителі, так як і учні, майже однаково переживали цю важливу подію в їхньому житті і в житті школи. Бо це справа нашої майбутності, нашої свідомої молодої зміни! Ідуть роки, а кількісний стан шкіл маліє. Меншає кількість учнів, проріджуються ряди вчителів. З року на рік число учнів в українських школах зменшується. А наша громадськість має велике серце... Не шкодує грошей на всілякі імпрези, підтримує численні громадські організації, сипле щедрі датки на церкви та різні громадські установи.

Тільки чомусь Рідна Школа занепадає. Тільки вона, немов ця, всіми забута, сирітка стремить вперто до своїх святих ідей — виховання молодого українського покоління в любові й пошані до рідного народу, його культури і народніх та релігійних традицій, крім вщеплювання йому засадничих знань про далеку батьківщину-Україну.

Це вони, часто мало цінені учителі, вчать його рідної мови, звичаїв та патріотизму, тільки завдяки своїй впертій любові до всього, що рідне.

Бо, на жаль, фактично мало хто дбає про Рідну Школу і її майбутнє.

Чейже наша громадськість належно оцінює її мету і спрямування? Невже ж упадок Рідної Школи не був би початком занепаду нашої української еміграції? А що тоді?

І над тим треба призадуматися... Всі ми добре знаємо, що в Америці немає у нас ні громадської єдності, ні єдності політичної думки, а наше суспільство розпорошене в десятках громадських і політичних угруповань. Хіба тільки наші церкви вміють приборкати нашу «свободолубимість», бо тільки там витає єдиний Господь Бог наш, що нас всіх єднає. Тому таку важливу роль відіграють наші священники, що не тільки через релігію збагачують і

підносять нашу духовість, але й своїм глибоким патріотизмом визначають нам наші напрямні на чужому ґрунті. Не буду я засмілива, коли скажу, що роль Української Рідної Школи в історії нашого поселення — є рівною ролі Української Церкви!

Це ж бо вони, вчителі, плачуть й виховують наше свідоме молоде покоління в усіх аспектах народніх і християнських ідеалів. І саме тому їм належить велика увага нашого громадянства, саме тепер, коли меншає його зацікавлення нашим доростом.

*Група учасників курсу на гуцульсько-полтавському
всході.*

*Д-р Є. Федоренко промовляє на офіційному закритті
курсу для вчителів шкіл українознавства.*

Група учасників курсу перед головним будинком на Союзівці.

Як море, розлилася наша українська еміграція на чужому континенті, по усіх його закутках. Де не підеш, зустрічаєш українця... Ми маємо вже навіть своїх багатіїв і мільйонерів... Але, де шукати їхніх дітей? Невже ж справді байдужі їм Шевченкові слова:

*Бо хто матір забуває,
Того Бог карас...*

Зажурилась Рідна Школа. Журяться і вчителі. Що далі?

Та голова Шкільної Ради д-р Євген Федоренко не спить і не жартує... Він думає і шукає нових доріг, щоб розбудити серце нашої громади і її сумління. І... пішов шукати долі Рідній Школі. Як довго шукав, блукав, не знаю. Та перехресні шляхи завели його аж до голови Українського Народного Союзу д-ра Івана Флиса. І.. вдалося. Змилосердився д-р І.Флис і змилосердився Батько — Народний Союз, бо це вперше в історії нашої діаспори учителі Рідної Школи змогли бути гостями в прекрасній Союзівці! І саме цю радісну новину-ластівку привіз до нас д-р Федоренко у травні 1985 р., кола наша Школа «народжувала» нових свідомих громадян української спільноти.

3 серпня 1985 р. з'їхались на Союзівці вчителі — представники поодиноких шкіл Рідної Школи, щоб успішно перевести двотижневий семінар серед чарівної гірської природи Кергонксону, наших прибраних Карпат. Учасників Курсів було 18, а

викладачами були професори й науковці американських університетів та вчителі шкіл українознавства.

Славно гостила нас Союзівка. Добряче вітав нас д-р Іван Флис і господар Союзівки пан Іван Рабкевич, а господиня пані Софійка Шпак дбайливо опікувалася нами в їдальні. Союзівий кухар Андрій Лесів не тільки смачно варив, а ще й добре виряджав в наші дальші мандри.

Щедрий жест УНСоюзу не тільки дав нам змогу побувати на курсах, але в вільний час мали ми змогу оглянути також і околиці Союзівки, навіть поїхати до Гантеру, Глен Спей і Словстбургу на відпуст Сестер-Службниць.

І нарешті, хочеться мені сказати, що всіх нас сповнює велика радість, що врешті знайшли ми доброго «Батька» Рідній Школі, який відтепер допомагатиме в наших шляхетних змаганнях до освяченої мети. Але питання:

Чи пропаде рідна Школа? Чи громада очуняє і підсилить її своєю увагою й щедрими датками на її ріст у майбутнє для грядучих поколінь — ще й далі лишається без відповіді. Бо замало мати тільки рідного Батька, а ще конечно треба знайти і рідну Маму, яка б схотіла своєю допомогою і щедрими датками улегшити Рідній Школі її нелегкий шлях. Тому аж хочеться нам закричати: «Мамо! Де ти? З'явись, бо ще не запізно...».

СМЕРТЬ І ПОХОРОН ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

... Мов у дзвін голосний ударено — громом розійшлася-розкотилася сумна вістка по всій Україні. Українці вже знали тоді, що Рідний Край утратив із Шевченком великого письменника, найголовнішого заступника за людей закованих, що власними муками та слізьми скропив їхню волю, шляхи до нового, кращого життя. І на Україні плакали за ним, як за батьком рідним. — «Сподівалися ми Шевченка на цей рік на Україну, а прийшлося зустрічати його домовину», — казав давній приятель Тарасів, старий Максимович на похороні; і ці прості слова болем тяжким відгукнулись по всіх усядах, де знали і шанували великого Страдника за народ та Борця за кращу для нього долю.

Як умер Шевченко, зібралася на пораду в Петербурзі українська Громада, і згадали всі, що він писав у «Заповіті»:

*«Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій;
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий...»*

Але не можна було без дозволу від начальства везти тіло великого Кобзаря українського народу в Рідну Землю. Поки ото вийшов отой дозвіл, поховано Шевченка в Петербурзі. Сила народу йшла за труною, багато людей плакало. Товариші промовляли над свіжою могилою, згадуючи заслуги Небіжчика.

— «Будь, Тарасе, певен, — устами Куліша запряглись вони, — що ми твій Заповіт дотримаємо і ніколи не звернемо з дороги, що Ти нам проломив еси. Коли ж у нас не стане снаги Твоїм слідом простувати, коли не можна буде нам так, як ти святую правду глаголити, то краще ми мовчатимем».

Зараз же такі приятелі Шевченка порадили, щоб поставити Йому пам'ятника та іншими ділами ознаменувати Його величні заслуги для рідної землі. На жаль, нічого з того, що тоді порадили, не можна було зробити, бо для української справи незабаром

такі люті часи настали, що навіть творів Шевченкових (та й інших нашою мовою книжок) не можна було друкувати, а вже про пам'ятник шкода й згадувати. Мало не п'ятдесят років треба було, щоб добути дозвіл на пам'ятник. Отаке діялось!..

Не довго лежало тіло Шевченкове в чужій землі. Незабаром прийшов дозвіл перевезти його на Україну. Могили розкопано, домовину поставлено в другу, металеву, і мертвий Шевченко рушив до Рідного Краю, куди так рвався ще живим, та не довелося йому віку доживати.

Покрита червоною китайкою — «заслугою козацькою», тихо йшла велика домовина вулицями Петербургу до вокзалу, а за нею немов линули на Україну слова останнього прощання:

«Згромадь навкруги себе сліпих, глухих і без'язиких, нехай вони з мертвих уст Твоїх почують Твоє слово безсмертне та нехай, хоч помиляючись, почнуть говорити непозиченою мовою».

Скрізь по дорозі труну стрічали і проводжали з великою шанобою, бо вже й чужі люди знали, якого чоловіка великого везуть на останній спочинок до Рідного Краю.

6 травня 1861 року сумна процесія прибула до Києва, а звідти Дніпром рушила до Канева. Там, на Чернечій горі, знайшов був собі Тарас місце, щоб жити, там сподівався він віку доживати — там, постановили, оселити його і по смерті.

І знову сила народу з усіх сіл, зблизька і здалека, зійшлося до Канева, щоб попрощатися з тим, хто цілий вік болів душею за «меншого брата», хто життя своє поклав для його добра, хто йому «волю писав».

Над труною знову пролунало гарне та правдиве слово:

«Був час, що про нашу Україну думали, що це край, нездатний до високих почуттів і думок. Але Шевченко довів, що край цей, де забули про освіту народню, має душу і серце, приступні для всього високого та прекрасного. Так, померлий брате, світ Твій просвітиться перед людьми... Минуть віки — і далекі нащадки дітей України побачать і пізнають, хто був Тарас Шевченко! Бажав ти, брате, жити в Каневі — от і живи до кінця світу. А ти, Україно,

ПРО ЮРЧИКА І БОГДАНЧИКА

*Мово рідна,
Слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях
Не серденько,
А лиш камінь мас.*

Сидір Воробкевич

Юрчик і Богданчик народилися того самого місяця, того самого року, в тому самому селі, на Станиславщині, в Галицькій Україні. Це було кілька років перед Другою світовою війною. Батьки Юрчика і Богданчика були великими приятелями, друзями. Великими друзями стали і їхні сини, наче братами рідними були відколи ходити навчились.

Батько Юрчика був учителем у місцевій школі, а Богданчика — заможним газдою. І жили вони по сусідству. І вчитель, і газда любили служити громаді, особливо в Читальні Просвіти, кооперативі, в церкві, в школі. Всі їх у тому селі шанували. Любили й їхніх дітей.

Коли Юрчикові й Богданчикові минуло по чотири роки, їх віддали в садочок. Полюбилося їм там з дітьми вчитися декламувати вірші Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Сидора Воробкевича, Маркіяна Шашкевича та багатьох інших поетів. Вчилися вони там і співати пісень. Хлопчикам подобалися найбільше стрілецькі пісні. Отож, вже з дитинства, в хатах рідних, в садочку училися вони пізнавати красу своєї рідної мови, пісні. Слухали казки й перекази. Слухали й правдиві оповідання про князів, козаків, повстанців. Любили слухати й оповідання про гори Карпатські, ліси, річки. Слухали вечорами перегуки трембіт.

побожно шануй наше місто, бо в нас спочивають кістки Тараса Шевченка. Тут, на одній з найвищих гір Дніпрових, покоїтиметься прах Його і, як на горі Голготі, подібно хресту Господньому, стоятиме хрест, який буде видно і по той, і по цей бік нашого славного Дніпра.

Поховали Шевченка — і тисячі людей щороку їздять на Тарасову гору поклонитися великій могилі. Ще більше людей щодня влітку проїздить повз ту високу могилу, згадуючи похованого там «незлим, тихим словом».

А коли хлопчикам минуло шість років, почали вони ходити до школи. І там подобалося їм писати і читати.

Життя було для них веселим і безжурним. А вже поза школою, чого вони тільки й не вигадували. Було їх скрізь.

— Отак би й до кінця віку, — гуторили між собою батьки Юрчика й Богданчика.

Однак, не судилось їм дочекатися того. Не довго було те життя безжурним, безтурботним для всіх, ой, як недовго!

Одного дня, як грім з ясного неба, почувись вигуки: «Війна! війна!»... Батьки Юрчика й Богданчика мусіли залишати рідні сторони. На них насувались війська комуністичної Москви. Батьки не хотіли залишатись під ними і втекли спочатку до Австрії, де у них були далекі родичі. Там перебули кілька років, аж поки не скінчилась Друга світова війна. Після війни батькам Юрчика й Богданчика швидко вдалося емігрувати до Америки. Батьки Юрчика опинились в Огайо, а Богданчика — на Флориді.

З переїздом до Америки обірвались їх зв'язки і з українським оточенням, де говорили зрозумілою їм українською мовою. А тут раптом — все чуже. Ніхто й не чув нічого про Україну, українців бачать вперше. Сумно було довший час усім новоприбулим до нової, чужої, хоч і привітної землі.

Всі почали наполегливо вчитись чужої мови, щоб якнайскорше перестати тицькати пальцем у бажану річ або розмовляти «на мігах» у крамницях та на праці чи в школі.

Юрчикові спочатку якось лячно навіть було. І кілька тижнів він був з мамою, переважно дома. Тато не довго шукав праці, добрі сусіди скрізь були. Знайшлися вони і в Америці. І працю допомогли знайти, в школу дітей влаштували і багато чого допомогли зробити. А там, дивись, знайшлися й нові друзі для Юрчика й Богданчика. А коли пішли до школи, то вже через кілька місяців почувались так, наче й вирости в цій країні. Чужа мова для них з кожним днем ставала рідною. Щоправда, не так легко було з мовою для їх батьків. Їм вона давалась тяжче, повільніше, але й вони згодом опанували її

так, що могли вільно порозумітись і в американському товаристві.

Важко довелося батькам Юрчика працювати. Працювали багато, по десять, дванадцять годин денно. Додому приходили втомлені. Не було часу приділяти належної уваги синові. Та, слава Богу, Юрчик хорошим сином ріс, дарма що з кожним роком все менше й менше вживав українську мову. А з часом таки зовсім перейшов на англійську. Все оточення говорило ж по-англійському, а не по-українському. Всі сусіди, і в школі, і поза школою. Та й батькам ліпше, коли їм допомагаєш краще вивчити англійську мову. Вони з цього задоволені. А коли батьки таки опанували непогано мову, то й працю вдалося кращу дістати, більше поплатнішу.

Так під тиском обставин, нових вимог життя, помаленьку, помаленьку, але родина Юрчика почала асимілюватись, втрачаючи все більше й більше свій український характер, стиль, традицію...

Важко довелося працювати і батькам Богданчика. І його оточення було таким, як і в батьків Юрчика. Ніхто не знав нічого про Україну, та й знати не хотів. Була, щоправда, одна різниця між родинами друзів. Батьки Богданчика таки не залишали самого, а завжди знаходили час і для розмов, і для розваг. Батько завжди розповідав синові про Україну, знайомив з її минулою і сучасною історією. Богданчик усе це сприймав, як самозрозуміле. Він чудово вивчив англійську мову. Вчився, як ніхто в школі. Був гордий за своїх батьків і дома завжди говорив по-українському, хібащо гості-американці були.

Гордими за Богданчика були і його американські друзі. Вони називали його «НАШ ЮКІ!» А він не тільки вчився добре, а й був непоганим спортсменом. Часто, відпочиваючи з друзями, розповідав їм про красу його України, її славне минуле. І навіть у своїх домашніх працях він писав про історію свого народу, що не тільки подобалось вчителям, але й товаришам, яким він читав свої есеї на прохання вчителів, читав перед цілою клясою.

Дехто з товаришів навіть навчилися від нього чимало слів українських і вітались з ним по-українському.

Богданчик давно мав особисту таємницю. Коли він приїхав до нового світу, він присягнув, що буде завжди прикладом для інших у всьому. Він навчить

своє середовище шанувати його і його поневолену Батьківщину. Він здійснив свій заповіт, свою присягу.

Де б Богданчик не з'являвся, більшість хотіла бути його приятелями, якщо не друзями.

І хоч вся родина вросла в нове середовище, вона таки не втратила свого українського характеру, за що їх усі ще більше шанували.

Герої наші, Юрчик і Богданчик, швидко росли. Юрчик став Джорджем, а Богданчик — Богданом. Вони покінчали школи. Юрчик став відомим інженером, доктором технічних наук, а колишній Богданчик став адвокатом.

Довго вони не бачились один з одним, хоч батьки листувались, і нарешті домовились зустрінутись на славній «Союзівці». До батьків долучились і сини. Там одної неділі вони й зустрілись. Скільки радості було у всіх! Адже ж проминуло стільки часу, стільки років! З дітей сини стали дорослими.

Богдан і Джордж пізнали один одного відразу. Богдан підбіг до друга свого дитинства і, міцно обнявши, поцілував тричі, як колись в селі цілувались. Джордж і собі нагадав традицію. Тільки зразу ж виникла маленька затримка з відповіддю.

— Вибач,— сказав Джордж по-англійському,— я не говорю по-українському. За всі ці роки відвик, забув, вибач...

Видно було, що йому дуже прикро.

— Нічого,— обнімаючи за плечі, вигукнув Богдан.— Нагадаєш. А тепер, щоб розуміти один одного, я говоритиму нашою рідною мовою.

І проговорили вони увесь час, згадуючи все до найменших деталей, починаючи від села, де народились. Пригадали роки війни, коли не знали, що завтра буде, життя в Австрії, різні табори, кораблі. Богдан на кораблі майже увесь час, як пили, хворів на морську хворобу, а Юрчикові хоч би що. Недаремно сьогодні його і дослідження космосу, і швидкісні літаки, й літання на них так цікавлять. Вабить його океан також з його хвилями, постійними «хвилюючими» хвилями. Про що вони тільки й не говорили, а таки не про все відкрили свої душі. Залишилось ще багато чого розповідати, але треба було роз'їжджатися.

Обмінялись візитівками і пообіцяли один одному зустрінутись знову і провести разом бодай два тижні.

Може, й на «Союзівці».

Батьки також раділи із зустрічі. Пообіцяли відвідати одні одних. І було видно, що батько Богдана майже намовив батьків Юрчика переїхати на Флориду. Почали й плянувати відкрити на спілку мотель. Один же був непоганим адміністратором, а другий — майстром на всі руки.

Уже вдома Джордж витягнув з кишені візитівку Богдана, відписав адресу й телефон в адресар, а потім глянув на зворотний бік, де Богдан щось написав. Написано було по-українському. Джордж хотів викинути візитівку, але стримався. Деякий час намагався прочитати сам, але таки забув, забув... І пішов до батька, який сидів у вітальні біля телевізора. Любив слухати останні вісті, новини дня.

— Тату, чи можеш мені прочитати,— сказав, звертаючись до батька, Джордж.

— Звичайно, сину,— відповів батько, виключаючи телевізора.

Взяв у руки візитівку і покликав дружину. І коли мама прийшла з кухні, він дав їй візитівку. Джордж здивовано дивився на батьків. І чому, нащо маму кликати?

А мама подивилась на чоловіка, на сина й почала читати: «Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває, той у грудях не серденько, а лиш камінь має». Останні слова віршика, який ще дитиною декламували Юрчик і Богданчик, мама вимовила зі сльозами в очах. Тато також, шморгнувши носом, відвернувся. Зніяковілим стояв і Джордж. Він нагадав, щоправда, не все, але нагадав віршик, який так часто читали діти в садочку. Але чому це має так турбувати батьків?

Батько ще раз шморгнув носом і витер сльозу, яка покотилась по обличчі.

— Сину, сину, я почувуюсь наче зрадником,— англійською мовою говорив батько.— Адже ми почали забувати найголовніше. Ми почали саме найважливіше забувати — самі себе. Це ж бо народня істина є, мудрість його, яка говорить, що треба мати в грудях не серце, а каміння, щоб забути свою власну мову.

Сказав батько і повільно пішов до своєї спальні. За ним вслід матір. А Джордж не міг з місця зрушити. Так йому щось схопило за груди і пекло, пекло...

Довго ніхто не міг заснути. Не давало спокою сумління. Як же воно так сталося? З такою

свідомістю національною і дозволити дитині забути рідну мову?

Не спав і Джордж.

А десь у іншому, флоридському штаті, не спав Богдан. Нащо він написав той віршик Юркові? Гризла його совість...

Втома перемогла. Джордж заснув і зразу неначе в провалля провалився. Він попав у полон дивного сну. Приснилося йому, що він знову на «Союзівці». Багато людей, багато знайомих, але чому вони обходять його, так дивно дивляться, не вітаються. Навіть Богдан, і той пройшов, не вітаючись. Аж мало не наскочив на пам'ятник, властиво погруддя Шевченка. Почав оглядати його. Він знав, що це Шевченко. Хотів іти далі, але якась сила зупинила, і він почув чужий голос, ніби то сам Шевченко заговорив до нього: «І чужого навчайтесь, свого не цурайтесь!». І покотилось, покотилось по «Союзівці» і по навколишніх горах шевченкове «свого не цурайтесь!». Вслухався в це Джордж і раптом відчув, що його серце почало тверднути, повільніше битись і далі тверднути, наче справді в камінь перетворюватись. Піт виступив на чолі, злякався, почав кричати. Від того крику поприбігали батьки до Джорджової кімнати, включили світло...

Прокинувся син... Холодний піт на чолі, а очі світяться...

— Мамо, татку, нічого я не забув. Я тільки призабув, трошки. Але від сьогодні берусь вчитися знову. Не тільки знову говоритиму, а створю комп'ютерні записи, щоб дітям, народженим тут, легше було вчитись, всього вчитись про наш край, про Україну. Нехай же це будуть останні мої слова, вимовлені до вас англійською мовою.

Син говорив урочисто. А батьки були такі горді... У сина слово ніколи не розходилося з ділом. Він такий, як і Богданчик...

~~~~~

ОПРОМІНЮТЬ КОЛЕСА

У центрі радіоактивних досліджень у Карлсруе (ФРН) піддають дії радіоактивного випромінювання вагонні колеса. Для чого це потрібно? Радіовипромінювання дають змогу виявити, як спрацьовується з часом поверхня колеса і як воно себе поводить під час швидкого руху.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА — ПОЕЗІЇ, БАЙКИ

ПРО СВОБОДУ

Філософ Сковорода високо цинив людську свободу, ставив її понад усякі земні скарби життя. Тяжкий його життєвий шлях — це був героїчний змаг за свою особисту волю, вольність громадську й національну. Для нього вільна людина є божеською, тобто недоторкальною, вона не раб, не худоба, а істинна людина.

У своїх філософічних трактатах він удивив поняття про те, що воля є найшляхетніша морально-етична категорія, приналежна людській істоті від народження; вона не прошена, не дана, ніхто й не сміє її відібрати людині! Це за Сковородою повторив Шевченко право кожної людини на свободу: «Усі на цім світі — і панята, і старчата, Адамові діти».

Сковорода не лише визначний філософ, він також поет, поет-мислитель; у поезії « De libertate » він проспівав гімн людській свободі, прославив великого гетьмана Богдана Хмельницького як безсмертного лицаря свободи. Прочитайте цей гімн:

De libertate

(ПРО СВОБОДУ — з лат.)

*Що то за вольність? Добро в ній яке?
Дехто говорить, ніби воно золоте.
О, не золоте, коли порівняти злото,
Супроти свободи воно є болото.
Гей, коли б мені в дурні не пошитись,
Щоб необачно якось міг би волі лишитись.
Будь славний навіки, муже вибраний,
Батьку свободи, лицарю Богдане!*

(Перекл. П. М-р)

ПРО ДОБРОЧИНСТВО

Кожна людина є господарем своєї волі,— вчив Сковорода.— Твоя воля в тобі, як твоє щастя. Щоб зберегти себе непідлеглою, людина повинна високо тримати свою людську гідність, свої етичні й моральні якості, охороняти себе від падіння й спокус, плекати в собі міць високої душевної сили. В найтяжчих обставинах витримує той, хто витримує до кінця.

Одну з своїх поезій Сковорода присвятив високій моральній силі людини:

Quid est virtus?

(ЩО ТАКЕ ДОБРОЧИНСТВО?— з лат.)

*Трудно покорити гнів та й інші страсті,
Трудно стриматись від плотських насладів,
Трудно зносити докори без причини,
Трудно за Христа лишитись Батьківщини,
Трудно взятъ до неба земну мудрість,
Трудно обминути цього світу блудність.
Хто зможе подолати все оце зло задревне,
Це цар — властитель міцний сили душевної!*

(Перекл. П.М-р)

ПІСНЯ 9-ТА

Крім наукових трактатів, філософічним проблемам Сковорода присвятив також свою поетичну творчість. Джерелом нещастя між людьми є їх невідання, невігласність. Ідучи за апостолом Павлом, наш мислитель писав: «Скільки вже віків мудруєте в церемоніях, і які плоди, крім розколів, суєвір'я й лицемір'я. Бездільники прикрилися цим листом в наготі своїй. Глупці оснували на тіні цій блаженство своє. Нерозумні ревнителі породили роз'єднання розкольніцькі, всенародно громаду мешканців вселенної, храм Мій незгодою за одні неправди руйнуючи, бажаючи запровадити те, чого Я ніколи не хотів, тобто, щоб у всіх кінцях земних, на одну міру й форму зшиті, були церемонії. Звідси непримиримі сусідніх земель ворожнечі, ненависть, а нерідко й кровопролиття» («Асхань»).

Цій темі Сковорода присвятив 9-ту пісню збірника «Сад божественних пісень»:

ПІСНЯ 9-ТА

*Голова всяка свій має мас мисль;
Серцю всякому своя любов,
І не однака всім живущим мисль:
Той овець любить, а той козлов.
Так і мені вольність одна є правна,
І безпечальний, препростий путь.
Це моя міра в житті главна,
Весь кінчиться мій колоб'їг тут.
Ти, святий Боже, й віків творець,
Утверди те, що сам створив.*

*З Тобою може все в благий кінець
Так трапити, як до магнету сталь.
Якщо ж неправо зрить мого око,
Ти мене, Отче, тут напуги;
Ти людей бачиш, сидячи високо,—
Їх мислям кінців не найти.*

*Той на схід, а той на західній край
Пливе по щастя на всіх вітрилах,
Один в північній краї бачить рай,
Інший на південь за ним випростав крила.
Один говорить — то хтось, либонь, косить!
Другий перечить — то хтось, либонь,
стриже,*

А цей кричить, що віз має п'ятеро коліс.

*Скажи, Творче, отак поплутав мислі наші який
біс?*

(Перекл. П.М-р)

Fabula

ФАБУЛА

В поетичній і науковій творчості Сковорода широко послуговувався гумором і сатирою. Висміював він лінивих і недотеп, глузував з мудреців, що не тямали розрізнити суті від явища, надавали значення формі, а не змістові, схилялись перед забобонами й суєвірям всупереч правді й реалізму.

Ось прочитайте коротеньку сцену-фабулу, написану за зразком інтермедій шкільної драми 17-го століття. В ній філософ виводить на посміховище образ «глупої мудрости»:

ФАБУЛА

Щойно сонце на вечір запало,
І небо тихо меркнути стало,
У висоті заблистали зорі ясні,
Наче діаманти, перли красні,
Фалес покликав: «Жінко незаступна!»
— «Чого ти хочеш, мудросте глупа?»
— «Неволя сидить мені в хаті, наче в коморі,
Провадь надвір мене, хочу оглядати зорі».
Пішла попереду дружина незступна,
А за нею слідом мудрість глупа.
Пішли туди, де виднокіл здійснювався вгору,
Відтіль догідно рахувати зорі.
— «Ой-ой,— мудрець кричить,— я гину,
старухо!»

Бідолага впав у яму й відбив собі вухо.

— «Не впав би ти в рів, безглуздий діду,
Чому не тримавсь мого сліду?»

Як же ти, не бачачи перед носом рову,
Можеш рахувати звізди, голово садова?»
Після цих пригод старуха
Повела додому мудреця без вуха.

БАЙКИ

Григорій Сковорода писав також байки, він був перший байкар на Україні. Написав 30 байок, зібрав їх в одну книжечку, писану рукою, й назвав «Байки харківські», 1774 року. Тоді він перебував в околицях Харкова, змушений залишити працю викладача в Харківському колегіюмі. Сковородині байки, як і його поезії та філософічні праці, трактати, мають морально-етичний повчальний характер. Писані вони прозою, не віршами. За своєю будовою — складаються з двох частин: 1. Розповідь про подію або пригоду. 2. Сила байки — наука або повчання з події чи пригоди, яку переповідає байка. Нижче подаємо кілька байок Сковороди.

ГОДИННИКОВІ КОЛЕСА

Колесо годинника запитало Другого:

— Скажи мені, чому ти крутишся в протилежному напрямі?

— Мене,— відповіло Друге,— так зробив майстер, і цим вас я не лише не перешкоджаю, але допомагаю, щоб наш годинник ішов за обігом сонця.

С и л а : За різними природними нахилами й життя різне в людей. Однак всім один напрям — чесність, спокій і любов.

ОРЕЛ І ЧЕРЕПАХА

На дубі, що похилився над водою, сидів Орел, а поблизу Черепаха виголошувала своїй братії таке повчання:

— Нехай згине воно, те літання... Покійна наша прабабуся, дай їй, Боже, царство небесне, навіки загинула, як відомо з передань, тому що проклятому літання почала було вчитись в орла. Сам сатана вигадав ту науку...

— Слухай ти, глупа!— перервав її повчання Орел,— тому загинула твоя премудра бабуся, що не за своєю природою взялася до літання. А воно все є не гірше за повзання.

С и л а : Славолюбство та зазнайство багатьох повело до прагнень не за їх природою — до чого мати родила.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ ШКІЛЬНОЇ РАДИ

В дні 25 січня 1986 року відбулося в Нью-Йорку поширене пленарне засідання Шкільної Ради, в якому взяли участь: д-р Євген Федоренко — голова, дир. Стефанія Квасовська і мгр Олена Прийма — заступники голови, д-р Євген Небеш — член управи й голова Централі Опікунів, мгр Поліна Андрієнко-Данчук — секретар, мгр Атанас Кобрин — скарбник, Христина Ференцевич — протоколярний секретар. У цьому засіданні взяли також участь: д-р Роман Дращовський — голова, мгр Богдан Ясінський та мгр Іван Кобаса — члени Контрольної Комісії Шкільної Ради. Інж. Олександр Пришляк і інж. Зенон Онуфрик не змогли, через поважні перешкоди, бути особисто присутніми на цьому засіданні.

Цього самого дня, від ранку до 1-ої год., була переведена контроля Шкільної Ради, яку проводили згадані члени Контрольної Комісії з участю д-ра Петра Гоя — члена цієї Комісії.

Від останнього пленарного засідання, тобто впродовж одного року, була пророблена велика праця. В цьому часі вперше відбулися двотижневі курси для вчителів шкіл українознавства на «Союзівці». УНСоюз заплатив повне утримання — харчі й мешкання для 18 учителів-курсантів і лекторів. Було стверджено, що цей курс був успішним і корисним для наших учителів. Учасники курсу висловили своє бажання й прохання, щоб УНСоюз продовжував подібні курси на «Союзівці». Д-р Федоренко поінформував присутніх, що він вже розмовляв на цю тему з головою УНСоюзу д-ром Іваном Флисом, який дуже прихильно ставиться до потреб українського шкільництва і зазначив, що не бачить жодних перешкод для влаштування на «Союзівці» курсів для підвищення кваліфікації вчителів шкіл українознавства в Америці.

Голова Шкільної Ради, не зважаючи на своє величезне завантаження, відвідав у жовтні місяці минулого року школи українознавства у Вашингтоні та Балтиморі. Одночасно він відбув з учителями конференції, на яких широко обговорювалися проблеми українського шкільництва в теперішніх обставинах.

У листопаді 1985 р. голова Шкільної Ради д-р Є. Федоренко взяв участь в панелі СКВУ, на якому він

говорив про «Майбутність українознавчого шкільництва в Америці».

Впродовж цього часу ШРада перевидала три підручники та видала шкільні денники, повідомлення, річні свідоцтва й свідоцтва кінцевих іспитів; видано чотири числа журналу «Рідна Школа», одне з них присвячено 50-річчю смерті найвидатнішого історика України проф. М. Грушевського, а друге — в перше 30-річчя існування Шкільної Ради; появилось три видання сторінок культури української мови «Мова про мову» при щоденнику «Свобода».

Широко й докладно обговорювано питання підручників і вишкіл молодих учителів. Раніше вже обговорювалися ці питання, про них також пишеться в нашому журналі та в українській пресі, де було неодноразово підкреслено, що нові обставини викликають нові проблеми в нашому шкільництві й вимагають завчасного приготування до цих проблем. Головною з цих проблем є справа нових підручників, достосованих до теперішнього стану в українському шкільництві й відповідно методично опрацьовані. Тепер до шкіл українознавства приходить учень, який лише дещо розуміє і дещо може сказати по-українському. Тому потрібні нові підручники майже для всіх клас у наших школах. Були роблені заходи про видання читанки для 2-го року навчання, опрацювання вправ для 3-го року і 4-го року; робилися також заходи для опрацювання підручника з української мови для середніх клас, однак конкретних наслідків ще нема, бо для здійснення цих плянів потрібно фахових людей, що знають обставини в сьогодиньному цілому шкільництві. Друга головна проблема — це сучасні вчителі в наших школах, молоді й багатонадійні, але без вистачального досвіду. Тому Шкільна Рада намагається школити молодших учителів — майбутність українського шкільництва. На вишкіл учителів і на опрацювання й видання нових підручників потрібні грошові фонди.

Засідання одобрило видання «Слова о полку Ігоревім» для шкіл українознавства та «Економічну географію», бо на ці видання вже існує частинна фінансова оплата.

Вирішено також видати нові дипломи в цьому шкільному році для випускників одинадцяти- чи

дванадцятирічних наших шкіл. На засіданні було також підкреслено вживати в усіх школах **однакові оцінки**, які були подані в Обіжнику ч.7 Шкільної Ради від 31 серпня 1984 року, а також дотримуватися приписів щодо кінцевих іспитів, поданих в окремому правильнику.

Голова ШРади поінформував про те, що інж. Михайло Герець, представник Шкільної Ради, погодився взяти знову на себе відповідальність у справі переведення іспитів з української мови (т.зв. «Рідженс») в стейті Нью-Йорк.

Пленарне засідання також постановило відбутися чергові Загальні Збори Шкільної Ради 14-15 червня ц.р., в якщо в цих датах неможливо, то в днях 28-29 червня у Фішер Коледжі, біля Рочестеру в стейті Нью-Йорк. Докладні інформації будуть подані в наступних обіжниках зокрема, а також в українській пресі.

САМОСТІЙНЕ МИСЛЕННЯ

Щоб навчити дитину самостійно мислити, треба дбати не тільки про збагачення її пам'яті певними фактами, а й навчити виділяти окремі ознаки в предметах і явищах, знаходити в них спільне й відмінне, групувати, відрізняти причини від наслідків. Допитливість розвивається дуже рано. Цей інтерес дитини слід підтримувати й розвивати, допомагаючи їй розібратись у будові предметів, роботі механізмів тощо. Для цього слід так підбирати предмети їх зображення, щоб, зіставляючи їх, можна було дійти до вірних висновків.

Розвиткові самостійного мислення сприяють ігри, особливо ті, де треба класифікувати предмети і явища за певними ознаками, передбачати результати дій, а також задачі, пов'язані з складанням іграшкових будинків, машин тощо. Мислення розвивається разом з мовою. Дбаючи про її розвиток, батьки тим самим багато роблять і для розвитку мислення. Чим менша дитина або чим складніший матеріал, над яким вона мислить, тим більше треба його унаочнювати, щоб дитина могла практично аналізувати, зіставляти й групувати предмети.

О.Скрипченко,

кандидат педагогічних наук

*****
ЧИТАЙТЕ СТОРІНКУ „МОВА ПРО МОВУ”

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

В журналі «Рідна Школа», листопад 1985 р., рік ХХІ, число 3 (82), на сторінці 19-й, була поміщена стаття п. Богдана Кукурудзи п.заг. «Львів», в якій є декілька похибок.

В статті написано: «Львів є положений на головному вододілі в долині річки Полтва...». Повинно бути: Львів є розташований не тільки на головному вододілі в долині річки Полтва й її приток — потоків Пасіка й Вулька, але також на схилах горбовин Розточчя й на північному просторі Опілля, цебто західнього горбовинного простору Поділля на південь від головної залізничної станції в Львові, де були розташовані передмістя: Левандівка, Богданівка, Сигнівка, Кульпарків і Персенківка, тепер включені до Львова.

Найбільшою, однак, похибкою є останній відступ у статті, в якому написано: «Львів, заснований в середині 13 ст. королем Данилом..., був до половини 14 ст. під пануванням поляків...». Таке твердження може відкидати існування сильної Галицько-Волинської держави.

Перший напад польського короля Казимира на українські Червенські городи був 1340 року, під час якого пограбовано князівську скарбницю, але під натиском галицького війська під проводом воєводи Дмитра Детька, який в тому часі в імені князя Любарта правив князівством, польське військо було змушене залишити українські землі. Коли, однак, воєвода Детько помер у 1349 році, польський король вдруге напав на українські землі, але довгий час не був на ній повним господарем, доказом чого є те, що Галицька земля в 1370-1387 роках була під володінням Угорщини й щойно в 1387 році Польща остаточно нею заволоділа.

Від першого поділу Польщі в 1772 році українські землі Галичини були під володінням Австрії до 1 листопада 1918 року, а не 1913 року, як було подано в оспорюваній статті. Від 1 листопада 1918 року на цьому просторі була короткий час вільна українська держава під назвою: «Західньо-Українська Народня Республіка», яка в дні 22 січня 1919 року злучилась з «Українською Народньою Республікою» в одну соборну українську державу.

Остаю з пошаною до Вас,
д-р Іван Олексинин,
професор геології, емерит

ДОДАЮТЬ ЛЬВОВУ СТО РОКІВ

Принаймні сто років додають до семи віків Львова археологи Інституту суспільних наук АН УРСР. Своє твердження вони обґрунтовують результатами розкопок у районі Замкової гори, де виникло в літописні часи давньоруське городище.

На метровій глибині її вершини виявлено залишки фортифікаційних укріплень. Розчин, яким користувались стародавні мулярі для будівництва оборонних башт, широко застосовувався і в Київській Русі, тобто задовго до 1256 року — часу першого згадування про Львів у Галицько-Волинському літописі. Знайдені тут же керамічні уламки, зливки олова і міді фахівці відносять до XII сторіччя. Дендрохронологічний аналіз дерев'яних зрубів біля Міського арсеналу підтвердив цю дату.

Однак, найцікавіші знахідки чекали археологів у храмі, розташованому в центрі древнього міста. На різній глибині тут розкрито 38 поховань — справжній некрополь. Початкова його архітектурна будова, а також виявлені залишки ганчарних виробів і жіночих прикрас «зістарили» культову споруду більше як на 100 років.

— Наші дослідження,— говорить керівник експедиції Р.Багрій,— дають змогу зробити висновок про те, що давньоруський Львів уже в XII сторіччі займав досить велику територію у вигині річки Полтви і був важливим економічним, політичним і культурним центром Руси.

ВІДВАЖНИЙ І КОРИСНИЙ ПОЧИН

При Рідній Школі в Боффало діє вже 4 роки Педагогічно-Методична Комісія, яка — між іншим — запланувала і вже здійснює сміливий проект, а саме: виготовляє відеострічки (в англійській мові) з історії України. Цілий курс історії поділений на 22 лекції. Тексти для окремих лекцій зредагував історик проф. Зенон Саган. Добором матеріалу для окремих відеострічок і його оформленням займається ініціаторка цієї справи Надія Пікас. Покищо зфільмовано три лекції. Фільмуванням займається одна з місцевих телевізійних станцій.

З якою метою Педагогічно-Методична Комісія здійснює свій плян? В першу чергу для того, щоб улегшити учням Рідної Школи, а особливо тим, що

слабо володіють українською мовою (учням англomовних відділів) засвоювати матеріали з історії України. Одночасно відеострічки стануть дуже придатним посібником і для учителів історії України. По-друге: з відеострічок можуть користати члени українських молодечих організацій та їхні виховники. По-третє, тому, що відеострічки виготовлені в англійській мові, їх можуть використати учителі шкіл в англomовних країнах при вивчанні історії Східної Європи.

Виготовлення відеострічок — це коштовна справа. Браг потрібних на це фондів сповільнює процес випуску дальших відеострічок. Тому то Педагогічно-Методична Комісія звертається до Рідних шкіл, як теж до інших шкіл українознавства, замовляти зфільмовані уже лекції, звертаючись на подану нижче адресу. Ціна кожної стрічки — 50 амер. доларів. Одержані з продажу гроші значно підсилять бюджет Педагогічно-Методичної Комісії. Приймаються теж і пожертви на цю справу. Супроти цього Педагогічно-Методична Комісія звертається цією дорогою до всього українського громадянства з гарячим проханням прийти з допомогою і підтримкою цього корисного проєкту. Датки можна надсилати на ту саму адресу, що й замовлення. Педагогічно-Методична Комісія вірить в допомогу українського жертвенного громадянства, бо знає, що **ГРОМАДА — ВЕЛИКИЙ ЧОЛОВІК!**

За Педагогічно-Методичну Комісію

Неоніля Стецьків

Михайло Лоза

ГОЛОВА

секретар

Примітка: Всі пожертви можна відтягати від податку.

АДРЕСА:

**RIDNA SHKOLA, % Irene Burda,
244 Catherine Street,
Williamsville, N.Y. 14221**

[illegible]

РІДНОШКІЛЬНИЙ фонд

SELFRELIANCE (N.Y.)

F.C.U. Account No.10009

Ridna Shkola Fund

108 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

25252525252525252525252525252525252525252525252525252525

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ, ВИДАНІ ШКІЛЬНОЮ РАДОЮ

(Ціни подані в американських доларах)

МОВА Й ЛІТЕРАТУРА

- Гаєвська, С.: **Слово рідне**. Початковий курс для англومовних класів. Н.-Й., 1984, 160 стор. \$7.00
- Макогон, В., Денисенко, Т.: **Перші кроки**, книжка вправ для вивчення абетки і слів, 1985 ..... \$6.00
- Козловський, Я.: **Мій буквар**, 1982, 128 стор. \$7.00
- Безушко, К.: **Читанка** для 2-го року англومовних класів, 98 стор. \$2.00
- Романенчук, Б.: **Українська читанка** для 2-го року, 2-е вид. Н.-Й. — Філядельфія, 1960, 184 стор. \$4.00
- Пеленський, Е.Ю.: **Українська читанка** для 3-го року. Н.-Й., 1962, 125 стор. \$4.00
- Шкільна Рада: **Третя читанка** для 3-го року. Н.-Й., 1966, 144 стор. \$5.00
- Шкільна Рада: **Четверта читанка** для 4-го року, Н.-Й., 1966, 152 стор. \$5.00
- Пеленський, Е.Ю.: **Українська читанка** для 4-го року. Н.-Й., 1962, 150 стор. \$4.00
- Кисілевський, К.: **Українська читанка** для 5-го року, Н.-Й., 1962, 175 стор. \$5.00
- Кисілевський, К.: **Українська читанка** для 6-го року, Н.-Й., 1962, 196, 256 стор. \$5.00
- Овчаренко, М.: **Золоті ворота**, читанка для 7-8 року, Н.-Й., 1958, 208 стор. \$8.00
- Кисілевський, К.: **Вивчаймо українську мову**, підручник для розмов. Середні й вищі класи. Н.-Й., 1968, 32 стор. \$2.00
- Радзкевич, В.: **Історія української літератури** для вищих класів. Н.-Й., 1983, 160 стор. \$7.00
- Шкільна Рада: **Український правопис**. Н.-Й. — Торонто, 1964, 63 стор. \$3.00
- Ковалів, П.: **Український правопис**, 3-тє видання, Н.-Й., 1977, 98 стор. \$5.00
- Кислиця, Д.: **Граматика української мови**, ч. 1 (фонетика і морфологія), Торонто, 1980 р. \$5.00
- Панейко, О.: **Граматика української мови** для вищих класів, Авгсбург, 1949, 236 стор. \$7.00
- Кисілевський К.: **Хрестоматія з української літератури** для вищих класів, Н.-Й., 1962, 272 стор. \$9.00
- Федоренко, Є., Малай, П.: **Хрестоматія з української літератури ХХ століття**, 1978 (тверда оправа). \$13.00
- Кисілевська-Ткач, Л.: **Українська література**, нарис методики навчання у вищих класах, 1983, 95 стор. \$6.00
- Розрізна азбука і розрізні склади** (3 картки) \$1.00
- ## ІСТОРІЯ
- Черняк, Н.: **Княжа доба**, Н.-Й., 1982, 100 стор. \$6.00
- К.І.: **Історія України** — короткий огляд для початкових класів, Н.-Й., 1971, 64 стор. \$4.00
- К.І.: **Історія України** для англومовних класів, Н.-Й., 1971, 64 стор. \$4.00
- Крип'якевич, І.: **Історія України** для 5-го року. Н.-Й., 1961, 96 стор. \$4.00
- Крип'якевич, І., Дольницький, М.: **Історія України** (доп. і прим. д-ра П.Ісаїва) для вищих класів, Н.-Й., 1966, 256 стор. \$9.00
- Крип'якевич, І. (Холмський, І.): **Історія України**, Н.-Й., вид. НТШ і ШР, 1971, 360 стор. \$12.00

КУЛЬТУРА

- Лончина, Б.І.: **Українська культура**. Вел. формат, Н.-Й., 1983, 64 стор. \$5.00
- Янів, В.: **Нарис української культури** для вищих класів, Н.-Й., 1961, 96 стор. \$5.00

ГЕОГРАФІЯ

- Рудницький, С.: **Початкова географія України**. Н.-Й. — Філяд., 1985, 128 стор. \$5.00
- Жарський, Е.: **Географія — Природа України**. Н.-Й., 1966, 191 стор. \$5.00
- Оришкевич, П.: **Початкова географія України й українських поселень**. Н.-Й., 1983 ..... \$7.00
- Оришкевич, П.: **Географічні мапи України**. Н.-Й., 1970 ..... \$2.50
- Дражньовський, Р.: **Стінна (велика) фізична мапа України**. Кольорова. Н.-Й. \$12.00
- Мапи України:**
- Русь-Україна, 22" x 27" \$1.00
- Контурна мапа, 38" x 50" \$1.00
- 6 різних кольорових мап, 11" x 20" \$3.00

ШКІЛЬНА ЛЕКТУРА

- Багрянний, І.: **Тигролови** Н.-Й., 1970, 48 стор. \$2.50
- Вовчок, М.: **Інститутка**. Н.-Й., 1970, 15 стор. \$2.00
- Куліш, П.: **Чорна Рада**. Н.-Й., 1968, 48 стор. \$2.50
- Мирний, П.: **Хіба ревуть воли, як ясла повні?** 1970, Н.-Й., 1970, 32 стор. \$2.00
- Модрич-Верган, В.: **Василь Симоненко**. Н.-Й., 1973, 32 стор. \$2.00
- Нечуй-Левицький, І.: **Микола Джеря**. Н.-Й., 1971, 32 стор. \$2.00
- Українка, Л.: **Бояриня**. Н.-Й., 1983, 48 стор. \$2.50
- Франко, І.: **Борислав сміється**. Н.-Й., 1970, 40 стор. \$2.50
- Франко, І.: **Захар Беркут**. Н.-Й., 1968, 48 стор. \$2.50

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КУРСІВ (конспекти викладів)

- Жарський, Е.: **Історичні основи виховання**. Лекція І. Н.-Й., 1960, 80 стор. \$3.00
- Жарський, Е.: **Курс працівників дошкілля**. Н.-Й., 1967, 32 стор. \$2.50
- Жарський, Е.: **Нарис економічної географії України**. Лекція І. Н.-Й. \$2.50
- Жарський, Е.: **Психологічні основи виховання**. Лекція І. Н.-Й., 1961, 63 стор. \$3.00
- Кисілевський, К.: **Методика навчання української мови й літератури**. Н.-Й. \$3.50

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСІБНИКИ

- Шкільні каталоги \$2.50
- Шкільні денники \$3.00
- Річні свідоцтва (для старших класів) \$0.50
- Річні свідоцтва (для молодших класів) \$0.40
- Повідомлення про успішність \$0.40